Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra

Čordašev, Elizaveta

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:107146

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

University of Zadar Institutional Repository

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju
Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Elizaveta Čordašev

Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra

Završni rad

Student/ica:
Elizaveta Čordašev

Mentor/ica:
dr. sc. Željka Tonković

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Elizaveta Čordašev,** ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujan 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Elizaveta Čordašev

Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra

Završni rad

Studentica:

Elizaveta Čordašev

Mentorica:

dr. sc. Željka Tonković

Zadar, 2016

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Elizaveta Čordašev,** ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujan 2016.

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Teorijska koncepcija rada 3
2.1. Pregled temeljnih pojmova i procesa u suvremenim gradovima 3
2.2. Pregled prethodnih istraživanja o Zadru 7
3. Ciljevi i svrha 10
4. Istraživačka pitanja i hipoteze 11
5. Metodologija 13
6. Rezultati i rasprava 14
6.1. Sociodegrafska struktura uzorka 14
6.2. Ocjene različitih prostora u gradu 17
6.3. Ocjene različitih aspekata Zadra 24
6.3.1. Deskriptivni rezultati i usporedba s prethodnim istraživanjima 24
6.3.2. Usporedba studenata i studentica odraslih u Zadarskoj županiji i izvan nje 30
6.4. Subjektivna procjena kvalitete života 31
6.5. Usporedba rezultata studenata s obzirom na intenciju odlaska i veličinu mjesta u kojem su odrasli 39
6.6. Procjena moći različitih urbanih aktera 45
7. Zaključak 48
8. Prilozi 50
9. Literatura 59

Percepcija stanja i zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra

Sažetak

Kao posljedica sve veće globalizacije i ubrzanog razvoja tehnologije dolazi do sve brže transformacije gradova. Sociolozi i drugi stručnjaci osvijestili su važnost lokalnog konteksta i civilnih aktera u takvim prilikama. U razvitku grada, stavovi i mišljenja ljudi igraju značajnu ulogu te utječu na ponašanja kojima stanovnici u konačnici oblikuju prostore. Ovaj rad se temelji na rezultatima anketnog istraživanja provedenog na prigodnom uzorku (N = 179). Cilj istraživanja bio je utvrditi zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru. Rezultati su pokazali da studenti i studentice kao ugodna mjesta najviše percipiraju mjesta u staroj gradskoj jezgri. Kao neugodna mjesta ističu se periferni dijelovi grada i stambeni kvartovi. Pokazalo se da su studenti najmanje zadovoljni tehničkom infrastrukturom i gospodarskim prilikama u gradu, nešto su zadovoljniji sociokulturnim ambijentom, a okoliš je dobio najbolje ocjene. Rezultati istraživanja upućuju na vidljivu razliku između onih koji planiraju otići nakon studija i onih koji planiraju ostati u zadovoljstvu različitim aspektima. Također se pokazalo da postoji razlika između studenata s obzirom na rezidencijalni status i mjesto u kojem su odrasli.

Ključne riječi: grad, kvaliteta života, urbanizacija, Zadar, studenti/ce

Perception of the condition and satisfaction of the students of the University of Zadar concecrning some aspects of the city of Zadar

Summary

Due to the rise of globalization and the rapid development of technology, the cities are transforming at a high rate of speed. Sociologists and other experts have raised awareness of the importance of local context and civil factors in these cases. The attitude and opinion of the population play an important role in the development of a city by influencing their behavior which forms areas. Quantitative research was conducted by means of a survey of an appropriate number (N = 179). The goal of this research was to ascertain the satisfaction of the students of the University of Zadar concerning some aspects of the city of Zadar and their perception of the condition and the quality of life in Zadar. The results have shown that the students see the old town as being the most comfortable. As least comfortable, they singled out the peripheral parts of the city and residential neighborhoods. The research showed that the students are least satisfied by the technical infrastructure and the economical development and opportunities of the city, they are somewhat satisfied by the socio-cultural atmosphere, and the environment gained the best score. The results of this research indicate a visible distinction regarding the satisfaction of different aspects between those who are planning to leave Zadar at the end of their study and those who plan to stay. It also showed that there is a difference between students regarding their residential status and the place they grew up in.

Key words: city, quality of life, urbanization, Zadar, students

1. Uvod

U ovom radu analizirat će se zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u Zadru nekim aspektima grada Zadra te njihova percepcija kvalitete života i urbanih procesa koji se odvijaju u gradu sa svrhom dobivanja uvida u to kako oni doživljavaju grad Zadar. Stoga je značajno objasniti važnost i utjecaj koje mišljenje stanovnika ima na grad u cjelini i njegov razvoj. Objasnit će se neki procesi koji se odvijaju u suvremenim gradovima pod utjecajem ubrzanog razvoja tehnologije i globalizacije. Poseban naglasak će se staviti na promjene u turistički orijentiranim, mediteranskim gradovima, kakav je i sam Zadar.

Područja na kojima ljudi prebivaju oduvijek su bila mjesta ljudskog djelovanja i kao takva posljedica aktivnosti ljudi, međutim svaki prostor djeluje povratno na ljude odnosno stanovnike.[1] Stoga se prostor može promatrati kao aktivni čimbenik, odnosno akter koji determinira društvene promjene. Možemo ga analizirati kao određeni indikator društva i društvenih kretanja, ali ne smije se zanemariti utjecaj koji ima na društvo. Odnos prostora i ljudi u tom prostoru je uzajaman i u neprestanoj mijeni, pa zato stavovi i mišljenja ljudi igraju značajnu ulogu u razvitku grada (Zlatar, 2013). Primjerica, mišljenja mogu utjecati na ponašanje kojim stanovnici dalje oblikuju prostore grada i upisuju im značenja.

Postoji više definicija grada ovisno o važnosti kojoj pridaju fizičkoj komponenti ili nekoj drugoj, većinom društvenoj. Louis Wirth (1969, prema Zlatar, 2013) definira grad kao „relativno veliko, gusto i stalno naselje socijalno heterogenih individua“. Slično kao i Wirth i Lynch (1960, prema Zlatar, 2013) naglašava važnost ljudi sa svojim djelovanjima za grad jer grad ne čine samo njegovi fizički elementi. Drugim riječima, dojmove i iskustva o gradu stvaramo uz pomoć svih naših osjetila koja su neprekidno uključena. Uz pomoć njih stanovnici grade predodžbu o gradu koja je ključna u izgradnji identiteta nekog prostora, odnosno grada. Grad u svojim općim obrisima može povremeno biti nepromjenjiv, ali on to nikad nije u svojim pojedinostima (Lynch, 1960, prema Tomić-Koludrović, Tonković, Zdravković, 2014).

U Hrvatskoj se grad definira kao „jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište tijela županije, odnosno kao mjesto koje ima više od 10.000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu“ (Izvješće o stanju u prostoru RH 2008-

[1] Gramatički rod u tekstu označava i muški i ženski rod, odnosno ne znači preferenciju jednog roda.

2012: 6). Prema popisu stanovništva 2011. godine Zadarska županija ima 75 062 stanovnika, a grad Zadar 75 062 što ga smješta na peti po veličini grad u Hrvatskoj. Deset godina ranije Zadar je imao 72 718 (DZS, 2011).

Na početku ovog rada iznijet će se pregled temeljnih pojmova iz urbane sociologije. Nakon toga će se izložiti rezultati dobiveni anketnim istraživanjem i to tako da će se prvo analizirati koje prostore u gradu studenti doživljavaju ugodnima, odnosno neugodnim. Nadalje će se ispitati kako bi opisali prilike (socijalno-kulturne, gospodarske, tehničke i okolišne) u gradu Zadru. U današnjim gradovima se događaju bitne promjene s naglaskom na procese globalizacije i urbanizacije te će se ispitati koje moguće posljedice takvih promjena studenti prepoznaju. Posebna pozornost će se obratiti na promjene koje se događaju u prostoru stare gradske jezgre s obzirom na važnost koju ona nosi u turistički orijentiranim mediteranskim gradovima. Jedno poglavlje će biti posvećeno kvaliteti života, a na kraju će se ispitati stavovi o moći pojedinih urbanih aktera.

2. Teorijska koncepcija rada

2.1. Pregled temeljnih pojmova i procesa u suvremenim gradovima

Suvremeni gradovi su pod utjecajem sve veće globalizacije i vesternizacije. Posljedica je univerzalizacija i „ujednačavanje“ gradova koji se suočavaju s problemom gubitka prostornog identiteta koji je važan za stanovnike (Zlatar, 2013). Međutim, posljedice su i mnogo šire. Sve brži razvoj tehnologije doveo je do brojnih ekoloških, zdravstvenih i gospodarskih problema. Globalizacija se razvija nejednoliko, a jedan od najozbiljnijih problema koji uzrokuje je širenje nejednakosti unutari i između društava. Sve navedeno ima značajn utjecaj na kvalitetu života u gradovima (i općenito).

Kvaliteta života je višedimenzionalan koncept koji se ne oslanja samo na indikatore materijalnog životnog standarda (pokazatelji dohotka, stopa siromaštva, BDP i sl.), već i na različite nematerijalne, kulturne i socijalne čimbenike koji utječu na ljudski život (društveni odnosi, sigurnost, pristup zdravstvu i obrazovanju, kvaliteta prirodnog okoliša, dokolica, kulturni resursi i sl.). On naglašava važnost različitih područja životnog standarda i njihovu međusobnu povezanost (Fahey, 2004, prema Dobrotić i dr., 2007). S druge strane, koncept kvalitete života pretpostavlja upotrebu ne samo objektivnih pokazatelja, već i subjektivnih percepcija individualne i društvene situacije te analizu odnosa između objektivnih i subjektivnih indikatora. Najopćenitije rečeno, koncept kvalitete života odnosi se na sveukupnu dobrobit unutar društva, a usmjeren je na to da omogući svakom članu društva da ostvari svoje ciljeve (Quality of Life in Europe, 2004.).

Kvaliteta stanovanja čini važnu komponentu kvalitete života i da bi se ispitala mora se prikazati razina kućanstava, ali i opremljenosti neposredne okoline života. Subjektivno zadovoljstvo navedenim aspektima života u susjedstvima također je iznimno važno jer pokazuje subjektivnu stranu života koju iznose sami stanari. Njihovi iskazi su svojevrsni putokaz za daljnje planiranje i uređenje naselja kako na lokalnoj tako i gradskoj razini donošenja odluka.

Za kvalitetu života i kulturni identitet grada javni prostori su od značajne važnosti jer se upravo na njima odvijaju razni oblici društvenog života (Mišetić, 2007; Mišetić i Miletić, 2004, prema Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014). Ako se stanovnik identificira s prostorom taj prostor postaje njegov, odnosno dio njegovog identiteta, ali ako se pojedinac

ne može poistovjetiti s prostorom taj prostor nije ničiji. Primjer toga su „nemjesta“ (Augé, 2001 [1992]) koja su suprotstavljena „mjestima“ (posebna i specifična, korisnici se identificiraju s njima, upisuju značenja, imaju tradiciju i povijest). Broj „nemjesta“, koje karakterizira bezličnost, izdvojenost iz lokalnog konteksta, sličnost ambijenta, poput trgovačkih centra i benzinskih stanica u gradovima je sve veći. Zbog ubrzanog razvoja tehnologije postaje moguće izgraditi bilo što bilo gdje što za posljedicu ima da gradovi na različitim krajevima svijeta postaju sve sličniji. Zato se događa promjena u okviru razmišljanja o pojmu „mjesta“. Mjesto postaje konkretni prostor pojedinca, prostor lokalne ekspresivnosti, a ostatak grada je sve bezličniji (Čaldarović, 2011).

U prostoru grada djeluju različiti društveni akteri. Bassand (2001, prema Zlatar 2013) definira urbanog aktera kao pojedinca ili grupu ljudi s određenim položajem u društvu, resursima društva, brane određene interese i vrijednosti, a svoj identitet oblikuju u odnosu s drugim akterima. Prema istom autoru moguće je razlikovati četiri temeljna tipa aktera, a to su ekonomski, politički, stručni i na koncu civilni akteri među koje spadaju civilne organizacije, ali i stanovnici, građani, odnosno svi koji koriste prostor. Iako je četvrta skupina aktera u opoziciji prema ostalima, njihov utjecaj je itekako važan i raste razvojem civilnog društva i demokracije.

Tranzicijski gradovi su specifični jer se u njima, prelaskom na kapitalizam i ulaskom slobodnog tržišta, naglo pojavljuju novi urbani akteri, a smanjuje se utjecaj države koja je prije imala najveću moć. Radi se o domaćim i stranim investitorima (ekonomski akteri) i gradonačelnicima (politički akteri) koji su stavili svoje osobne interese i kratkoročne ciljeve prije svega ostalog i ne uzimajući u obzir javni interes i dugoročne strategije urbanog planiranja. U takvim gradovima često manjka organiziranih struktura civilnog društva, stručni akteri su marginalizirani, a zakoni još nisu dovoljno razrađeni da mogu kontrolirati novonastale aktere (Zlatar, 2013). Posljedica toga je često uzurpacija javnog prostora koji podrazumijeva prostor ispunjen javnim sadržajima, dostupan je svima dvadeset četiri sata dnevno te njime upravlja grad u interesu svih sugrađana (Čaldarović, 2011).

Velika i nekontrolirana moć ekonomskih aktera dovodi do tržišno-orijentiranog, parcijalno-urbanog planiranja grad koje ne proizvodi dobar razmještaj prostora. Neki autori (Peponis i Wineman, 2002, prema Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014) naglašavaju važnost dobrog prostorno-društvenog razmještaja jer prostori koji proizvode malo

društvenih kontakata (primjerice zbog nedostatka javnih prostora i servisa) loše utječu na ponašanje i zadovoljstvo pojedinaca i društva u cjelini.

Posljedice se najviše osjećaju na rubnim dijelovima grada gdje su se gradila nova stambena naselja. Investicije u stambenu gradnju donijele su brzu zaradu, ali se danas ta naselja suočavaju s brojnim problemima kao što su preizgrađenost te nedostatak osnovnih infrastrukturnih elemenata za ispunjenje svakodnevnih potreba. Time se ponovo vrši pritisak na starije dijelove grada i već prekapacitirane institucije (Sviršić Gotovac, 2015a). Uzrok problema u novim naseljima je i raširena ilegalna gradnja privatnih kuća na koju vlasti i nadležne institucije nisu desetljećima reagirale (Sviršić Gotovac, 2015b) da bi sve kulminiralo 2012. godine kada je izglasan zakon o legalizaciji nezakonito izgrađenih zgrada. Na stranicama Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja stoji da je „to projekt kojim se nastoji riješiti višedesetljetni problem bespravno izgrađenih objekata, a s time u vezi i uvesti red u prostorno uređenje države“. Međutim, zakon ne rješava postojeći problem jer izgrađeni objekti ostaju gdje jesu, već pokušava uvesti red tako da se u budućnosti trend bespravne gradnje ne nastavi.

Za razliku od rubnih dijelova, središta gradova suočavaju se s drugačijom vrstom problema. Jačanjem privatnog kapitala dovodi do pretvaranja javnog prostora u privatni. Na privatnom prostoru se otvaranju većinom poslovni i komercijalni sadržaji, a stanovnici se sve više iseljavaju. Time se složeni i bogati sadržaj gradskog života svodi samo na jedan aspekt. Opisani proces naziva *cytizacija* – pretvaranje gradske jezgre u poslovni centar uz istovremeno smanjenje stambene funkcije (Čaldarović, 2011). Usporedno se događa i proces *gentrifikacije* do koje dolazi zbog preuređenja stambenih prostora i fasade kako bi odgovarali investitorima. Posljedično rastu troškovi života koje si izvorni stanovnici ne mogu priuštiti te stoga iseljavaju, a doseljava se nova, bogatija elita što dovodi do izmjene socijalne strukture stanovništva (Zlatar, 2013).

S prethodno opisanim promjenama povezani su i procesi decentralizacije i suburbanizacije trgovine (Tonković, 2015). Trgovački centri izgrađeni na periferiji grada u kojima se nastoji korisnicima omogućiti brojne funkcije koje su karakteristične za javne prostore, te ih na neki način imitirati, smanjuju privlačnost gradske jezgre kao mjesta za provođenje vremena i aktivnosti. Iako takvi trgovački centri ne mogu zamijeniti polifunkcionalnost i identitetsku funkciju javnih prostora, oni nude stanovite prednosti u odnosu na gradske jezgre (osiguran besplatan parking, u trgovačkom centru je sve na jednom

mjestu i blizu, prostor zaklonjen od vremenskih neprilika...) (Tonković, 2015). Pojedini autori (npr. Thomas i Bromley, 2002, prema Tonković, 2015) pritom posebno naglašavaju osjetljivost središta manjih i srednjih gradova (kakav je i sam Zadar) na ovakve trendove.

Kako bi se vratila socijalna i poslovna dinamika u gradska središta poduzimaju se razne mjere revitalizacije. Revitalizacija podrazumijeva cjelovito sagledavanje razloga propadanja fizičkih i socijalnih elemenata grada te razvoj posebnih programa ili postupaka s ciljem ponovnog unošenja života (Zlatar, 2013). Da bi revitalizacija bila uspješna nužan je dijalog svih uključenih aktera. Općeprihvaćeni model revitalizacije nekog prostora postala je turistifikacija, a odnosi na iskorištavanje svega što je potencijalna točka atrakcije za turiste. Pritom treba paziti da se ne nadmaši prijemni potencijal fizičke i socijalne strukture grada jer to može narušiti urbanu fizionomiju i simboličku reprezentaciju grada (Čaldarović, 2011). To se pogotovo odnosi na mediteranske gradove jer dio njihove privlačnosti leži u sinergičnosti ambijenta, sadržaja i tradicija.

Uz pojam revitalizacije veže se i pojam vitalnog grada koji za razliku od revitalizacije (koja označuje proces) označuje poželjno stanje, cilj kojemu teži uspješna transformacija grada. Vitalan grad je onaj koji omogućuje kvalitetan život sada, ali i grad koji je sposoban revitalizirati strukture naslijeđene iz prošlosti (Mišetić, Miletić i Ursić 2012). Prvi korak ka ostvarenju tog cilja je provedba istraživanja koja će analizirati trenutno stanje u gradu i izdvojiti problematične aspekte. Jedno od takvih istraživanja je i *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka u gradskim upravama* (Mišetić, Miletić i Ursić 2012). Anketirano je 241 pročelnika gradskih ureda. Rezultati su pokazali da većina hrvatskih gradova u socio-ekološkom pogledu još uvijek omogućuje kvalitetan život, a urbane transformacije nisu u značajnijoj mjeri rezultirate nezdravim ili lošim životnim ambijentom (Mišetić, Miletić i Ursić 2012). Najveće nezadovoljstvo je iskazano gospodarstvom, točnije, mogućnošću zapošljavanja, a rezultati upućuju na zaključak da nezaposlenost najsnažnije pogađa mlađu i najstariju populaciju. Na temelju rezultata zaključeno je gentrifikacija u gradskim jezgrama već započela. Većina ispitanika smatra da veći utjecaj na odlučivanje u gradu trebaju imati stručnjaci i građani, a da najveći utjecaj trenutno imaju političari i gradsko poglavarstvo. Usporedba ispitanika iz gradova velike, srednje ili male veličine je pokazala da su općim prilikama u svojim gradovima najzadovoljniji ispitanici iz gradova srednje veličine, u koje se ubraja i Zadar. U nastavku rada izložit će se pregled istraživanja koja su se bavila Zadrom.

2.2. Pregled prethodnih istraživanja o Zadru

Zadar je jedan od najstarijih gradova na istočnoj obali Jadrana. Njegova povijest ostavila je mnogobrojne tragove u tkivu grada, a specifičan spoj s geografskim uvjetima (more, klima, vegetacija...) ima značajan utjecaj na ukupni ambijent. Urbanizacija Zadra, kao i cijelog obalnog pojasa, intenzivno se počinje odvijati nakon 1960-ih godina (Čaldarović, 2011). Danas je jedan od važnijih ekonomskih i turističkih centara u Hrvatskoj. Značajne su i njegove funkcije obrazovanja, luke i servisnih djelatnosti.

Kao što su pokazala prethodna istraživanja, stara gradska jezgra najatraktivniji je dio grada (Čaldarović, 2011). Radi se o prostoru kretanja mnoštva stanovništva. Na Poluotoku se nalaze mnogobrojni sadržaji od kojih je važno spomenuti Sveučilište, osnovnu i srednju školu te gradsku luku za putnike. „Stara jezgra je aktualni i potencijalni ukupni socijalni prostor komunikacije“ (Čaldarović, 2011: 235). Zadar kao mediteranski grad posjeduje urbani identitet usko vezan uz povijesnu jezgru i javne prostore kao prostore svakodnevnog života, stoga su promjene u njima od iznimnog značaja. Općenito, izloženost snažnim interesima kapitala predstavlja opasnost za sve javne prostore.

Istraživanje provedeno 2006. godine (Čaldarović, 2011) pokazalo je da građani, javni djelatnici i stručnjaci kao glavne probleme na Poluotoku ističu preizgrađenost i mjestimičnu zapuštenost, prevelik broj turista, loše organizirane prometnice, nedostatak zabavnih i kulturnih sadržaja te pretvaranje Poluotoka u poslovnu zonu uz istovremeno smanjenje privlačnosti Poluotoka kao mjesta za obavljanje kupovine. Radi se o istraživanju provedenom kvalitativnom metodologijom u kojem je poseban naglasak stavljen na procese urbanizacije. Nadalje, rezultati tog istraživanja pokazali su da su stanovnici najzadovoljniji rivom i Morskim orguljama. Ispitanici smatraju da atraktivnost rive (i orgulja) leži u dobrom spoju prirodnog i kulturnog.

Ti se rezultati mogu djelomično usporediti s rezultatima anketnog ispitivanja stavova građana Zadra o rivi i Poluotoku (Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014). Istraživanje je provedeno 2012. godine na slučajnom, sustavnom uzorku od 300 građana. Ovo istraživanje također je pokazalo da su građani u visokom postotku zadovoljni izgledom rive te da smatraju Morske orgulje i Pozdrav Suncu najatraktivnijim elementima na rivi. Rezultati su također pokazali da su riva i Morske orgulje najposjećenija mjesta na Poluotoku (i to pripadnicima svih generacija), a kao glavni razlozi istaknuli su se opuštanje, šetnja i priroda.

Unatoč tome, građani smatraju da još uvijek nedostaju sadržaji koji bi potaknuli ljude da dolaze češće te se dulje zadrže. Mladi (mlađi od 25) ispitanici zadovoljniji su izgledom, češće posjećuju rivu radi druženja te su nezadovoljniji organiziranim događanjima na rivi. Pokazalo se i da zadarska povijesna jezgra sve više postaje prostorom za druženje i susrete, opuštanje i zabavu, a gubi svoje funkcije trgovačkog središta grada (Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014).

U istraživanju iz 2014. godine (Tonković, 2015) poseban je naglasak stavljen na gubitak funkcije trgovačkog središta gradske jezgre. U navedenom istraživanju razmatrala se povezanost procesa decentralizacije i suburbanizacije trgovine s promjenama u zadarskoj gradskoj jezgri. Dobiveni podaci pokazali su kako na najatraktivnijim lokacijama na Poluotoku dolazi do koncentracije poslovnih i financijskih usluga, ugostiteljskih objekata i drugih sadržaja koji su prvenstveno namijenjeni turistima i povremenim posjetiteljima. Sve to ukazuje da su procesi turistifikacije i cityzacije u Zadru već započeli. Sukladno tome, zadarsku povijesnu jezgru pogađa i proces depopulacije - broj stanovnika se smanjuje te populacija stari (Tonković, 2015: 7). Također se pokazalo da većina različitih urbanih aktera (stručnjaci koji se bave prostorom, predstavnici lokalne samouprave te predstavnici interesnih skupina koje djeluju na Poluotoku) povezuje proces decentralizacije trgovine s opadanjem posjećenosti Poluotoka i dojmom „ispražnjenosti“ grada izvan sezone.

Kako bi se spriječili negativni trendovi na Poluotoku, poduzete su neke mjere kao što je pojeftinjenje i skraćivanje vremena naplate parkinga na Poluotoku, a zadnjih nekoliko godina se provode i organizirane manifestacije „Đir po gradu“ čiji je cilj akcijama, popustima i događanjima privući što veći broj građana na Poluotok. Posljednje desetljeće rekonstruirana su i obnovljena neka područja kao Trg Petra Zoranića, Poljana Ivana Pavla II, te Orgulje i Pozdrav Suncu. Nadalje Orgulje i Pozdrav Suncu često se navode kao pozitivan primjer povezivanja povijesno-kulturne baštine i novih tehnologija. Okoliš je unaprijeđen korištenjem prirodne energije i neupadljive tehnologije. Pozitivnih primjera još uvijek nema dovoljno, a i skoro svi značajniji projekti su usmjereni na gradsku jezgru.

U perifernim dijelovima grada prisutni su problemi uz nekontroliranu i divlju izgradnju, a često se radi o obiteljskoj izgradnji. Takva je gradnja većinom locirana u istočnom dijelu grada (Čaldarović, 2011). Glavni problemi koji su u navedenim istraživanjima prepoznati su to da je grad je još uvijek mjestimično zapušten, prometnice su loše organizirane, nedostaje zelenih površina i kvalitetnih mjesta za druženje, a previše je

trgovačkih centara. Posebno se ističe loš urbanizam novijih kvartova. Problemi s tehničkom infrastrukturom dolaze do izražaja u turističkoj sezoni jer je nadmašen nosivi kapacitet grada. Ekonomski problemi ističu se i u Zadru, ali oni su prisutni na razini države. U gradu se osjeća snažan pritisak privatnog kapitala i korporacija. Općenito, može se reći da nedostaje dobro upravljanje gradom (Čaldarović, 2011; Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014; Tonković, 2015). Važno je naglasiti da je istraživanje iz 2006. pokazao da intervjuirani stručnjaci, građani i javni djelatnici vrlo slično vide probleme i potencijalna rješenja. To može biti olakšavajući faktor u izradi planova za daljnji razvoj.

3. Ciljevi i svrha

Korištenjem kvantitativnog pristupa nastojalo se odgovoriti na sljedeća pitanja: (1) kako studenti ocjenjuju različita područja u gradu, (2) kako ocjenjuju različite aspekte i procese u gradu, (3) koliko su zadovoljni kvalitetom života te (4) kako procjenjuju moć različitih urbanih aktera. Cilj je bio dobiti općeniti pregled zadovoljstva i načina na koji studenti percipiraju grad Zadar te tako odrediti kritične točke u gradu. Drugi cilj je bio utvrditi razlike između studenata s obzirom na to gdje su odrasli (s obzirom na veličinu naselja i s obzirom jesu li odrasli izvan ili u Zadarskoj županiji) i planiraju li trajno napustiti Zadar ili ne.

Rad bi mogao poslužiti kao usmjerenje za daljnja i dublja istraživanja aspekata koji se pokažu značajnima te kao smjernica svim akterima u razvoju i planiraju grada.

4. Istraživačka pitanja i hipoteze

Istraživačka pitanja:

1. Hoće li studenti koji su odrasli u Zadarskoj županiji bolje ocijeniti različite aspekte grada Zadra od onih koji su odrasli izvan Zadarske županije?

2. Hoće li postojati statistički značajna razlika u procjeni trenutne moći različitih urbanih aktera između studenata koji su odrasli u Zadarskoj županiji i onih koji su odrasli izvan Zadarske županije?

3. Hoće li studenti koji trajno planiraju otići iz Zadra biti manje zadovoljni kvalitetom života od onih koji planiraju privremeno otići ili ostati u Zadru nakon završetka studija?

4. Hoće li studenti koji su odrasli u manjim naseljima biti zadovoljniji različitim aspektima grada Zadra i njihovom kvalitetom od onih koji su odrasli u većim naseljima?

Hipoteze:

1. Studenti koji su odrasli u Zadarskoj županiji bolje će ocijeniti različite aspekte grada Zadra onih koji su odrasli izvan Zadarske županije.

2. Postojat će statistički značajna razlika u procjeni trenutne moći različitih urbanih aktera između studenata koji su odrasli u Zadarskoj županiji i onih koji su odrasli izvan Zadarske županije.

Studenti koji duže borave u Zadru imat će više sjećanja vezana uz prostore, odnosno socijalno znanje i memorije koje čine važan aspekt javnog prostora. Kao što postoji „vezanost uz kvart“, tako postoji i „vezanost uz grad“ koja proizlazi najčešće iz djetinjstva i uspomena na temelju kojih formiraju raznolike idealizacije. Stanovnici se identificiraju sa „svojim gradom“, posvajaju taj prostor i upisuju mu značenja (Čaldarović, 2011: 37). Pri ispunjavanju ankete neki su odgovarali na pitanja o „svom gradu“, a neki su procjenjivali grad u koji su došli studirati (privremeno). Također se može pretpostaviti da će studenti koji su odrasli u Zadru biti više upućeni u neke probleme i procese koji se odvijaju u gradu.

3. Studenti koji trajno planiraju otići iz Zadra bit će manje zadovoljni kvalitetom života od onih koji ne planiraju otići nakon završetka studija.

Istraživanje iz 2006./2007. godine (Žutinić i dr., 2010) pokazalo je da su deklarirane intencije o napuštanju ruralnih zajednica najviše povezane s manjim ocjenama pojedinih indikatora kvalitete životnih uvjeta u mjestu boravka i općenito manjim zadovoljstvom ispitanika životom na selu. Također se pokazalo da su mlađe, obrazovanije i nezaposlene osobe te osobe koje nisu zasnovale obitelji i koje nemaju vlastiti stambeni prostor sklonije napuštanju ruralnih zajednica. Zanimljivo je da osobe koje su iskazale namjeru odlaska više nezadovoljne manjkovima infrastrukturne (i institucionalne) (ne)opremljenosti naselja i mogućnostima zapošljavanja. U istraživanju iz 2006. pokazalo se da su jedni od glavnih problema u Zadru upravo problemi infrastrukturne i ekonomske prirode. Stoga je legitimno postaviti pitanje hoće li se i kod studenata u Zadru pokazati razlike s obzirom na namjeru odlaska, odnosno ostanka.

4. Studenti koji su odrasli u manjim mjestima bit će zadovoljniji različitim aspektima grada Zadra i njihovom kvalitetom od onih koji su odrasli u većim gradovima.

U većim gradovima postoji bogatija ponuda sadržaja i centri s više usluga pa se može pretpostaviti da će se studentima biti teže adaptirati se na smanjenu ponudu urbanih sadržaja. S druge strane, u hrvatskim selima već desetljećima dolazi do degradacije i propadanja. Istraživanje iz 2006./2007. godine (Žutinić i dr., 2010) pokazalo je da su ispitanici ruralnih naselja najveće nezadovoljstvo pokazali socijalnim uslugama (jaslice, dječji vrtići i domovi za ostarjele osobe), potom kulturnim događanjima te s mogućnošću zapošljavanja i ponudom zanimanja na selu. S obzirom da je Zadar peti po veličini grad u Hrvatskoj, može se poretpostaviti da će u njemu postojati veća ponuda zanimanja, više kulturnih događanja i socijalnih usluga u usporedbi s onim na što su ispitanici iz manjih naselja navikli. Također se može pretpostaviti da će naselje iz kojeg dolaze služiti kao referentna grupa pri ocijenjivaju prilika u Zadru. Zbog toga možemo pretpostaviti da će studenti iz manjih mjesta biti manje kritični prema Zadru.

5. Metodologija

Ovim istraživanjem htjelo se ispitati zadovoljstvo i percepcija stanja u Zadru studenata i studentica Sveučilišta u Zadru. Rad se temelji na kvantitativnom istraživanju, a podaci su prikupljeni metodom ankete.[2] „Anketna metoda je poseban oblik ne-eksperimentalnog istraživanja koje kao osnovni izvor podataka koristi osobni iskaz o mišljenjima, uvjerenjima, stavovima i ponašanju, pribavljen odgovarajućim standardiziranim nizom pitanja“ (Milas, 2005: 395).

Zbog dostupnosti ispitanika populacija je definirana kao studenti i studentice Sveučilišta u Zadru. Anketa je provedena pismeno na ne-probabilističkom, prigodnom uzorku, koji je obuhvatio studente s većine odjela sveučilišta u dva periodu – u lipnju 2015. i ožujku 2016. godine.[3] Ankete su podijeljene prije ili poslije predavanja na svakom od odjela. Prije ispunjavanja ankete pročitana je uputa i naglašena anonimnost, samo ispunjavanje se odvijalo uz prisutnost istraživača i trajalo je prosječno od deset do petnaest minuta.

Upitnik je konstruiran prema onom korištenom u radu *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka u gradskim upravama* (Mišetić, Miletić i Ursić, 2012) iz kojeg je preuzet dio upitnika koji se odnosi na ocjenu prilika u gradu, posljedica urbane transformacije, procesa u staroj gradskoj jezgri te procjenu kvalitete života i moći različitih urbanih aktera. Dodana su pitanja o sociodemografskim karakteristikama studenata i pitanja o ugodnim i neugodnim mjestima u gradu.

Podaci prikupljeni u istraživanju obrađeni su metodama deskriptivne i inferencijalne statistike. Za testiranje statističke značajnosti razlika ovisno o tipu varijable korišten je t-test ili analiza varijance (one-way ANOVA). Statistička značajnost razlike izražena je na razini $p<0.05$. Obrada prikupljenih podataka obavljena je uz pomoć statističkog programa Statistica 13.

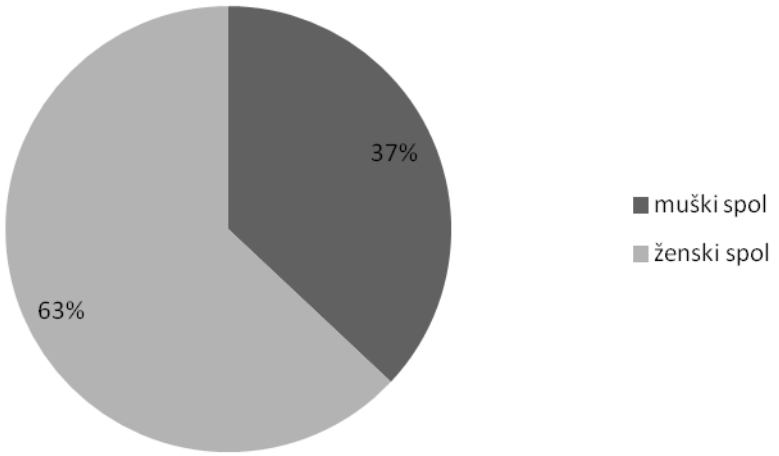
[2] Milas (2005: 47) definira kvantitativna istraživanja kao „ona koja pružaju brojčani opis istražene pojave, redovito putem statističke analize i sažimanja izvornih podataka“. Ona najčešće služe kako bi se istraživač usmjerio na ono što sudionicima predstavlja kritičnu točku koju valja ispitati.

[3] U uzorak su odabrani studenti/ce anglistike, arheologije, etnologije i antropologije, filozofije, franscuskih i iberomanskih studija geografije, germanistike, informacijskih znanosti, klasične filologije, kroatistike i rusistike, pedagogije, povijesti, povijest umjetnosti, psihologije, sociologije, talijanistike, brodostrojarstva i odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

6. Rezultati i rasprava

6.1. Sociodemografska struktura uzorka

U istraživanju je sudjelovalo 179 ispitanika, od čega 112 studentica i 67 studenata. Postotci su prikazani na Slici 1. Spolna struktura je pomaknuta jer Sveučilište pohađa više studentica nego studenata. Dobna struktura uzorka prikazana je u Tablici 1. Prosječna starost sudionika iznosi 22 godine (M = 22,2), a najviše ih ima 21 godinu (D = 21, N = 50).

Slika 1. Spolna struktura uzorka.

Tablica 1. Dobna struktura uzorka.

Dob	*N*
19	5
20	28
21	50
22	38
23	21
24	17
25 do 35	19

U Tablicama 2 i 3 prikazana je distribucija ispitanika s obzirom na to gdje su odrasli i u kojem su naselju proveli većinu svog života. Najviše studenata je odrasla izvan Zadarske županije, njih 72,6% (N = 130), a 27,4% (N = 49) u Zadru ili nekom drugom mjestu u Zadarskoj županiji. Skoro polovina ispitanika (43,0%, N = 77), odrasla je u gradovima s više

od 30.000 stanovnika, njih 55 (30,7%) je odraslo u naseljima od 2.000 do 30.000 stanovnika, a preostalih 25,7% (N = 46) odraslo je u naseljima s manje od 2.000 stanovnika.

Tablica 2. Raspodjela ispitanika prema tome gdje su odrasli

	N	*%*
U Zadarskoj županiji	49	27,4
Izvan Zadarske županije	130	72,6

Tablica 3. Veličina naselja u kojem su ispitanici proveli većinu svog života

	N	*%*
Više od 30.000 stanovnika	77	43,0
Od 2.000 do 30.000 stanovnika	55	30,7
Do 2.000 stanovnika	46	25,7

U vrijeme provođenja istraživanja 165 ispitanika (92,2%) je stanovalo u Zadru. Ostali su stanovali u okolnim mjestima Zadarske županije.[4] U Tablici 4. prikazani su dijelovi grada u kojima žive studenti. Najviše studenata živi na Jazinama, Relji ili Lipotici (16,2%) te na Voštarnici i Višnjiku (12,8%). Radi se o kvartovima smještenima nedaleko od Novog i Starog kampusa Sveučilišta (oko 10 minuta hoda do Starog ili Novog kampusa. Vidimo da u navedenim dijelovima grada živi oko četvrtine svih sudionika istraživanja, što može značiti da je blizina stana i Sveučilišta važan faktor pri odabiru mjesta stanovanja. Nakon toga slijede nešto udaljeniji dijelovi grada: Brodarica, Belafuža i Melada (9,5%), Bulevar i Smiljevac (8,4%). Kao i na Bulevaru i Smiljevcu i na Poluotoku živi 8,4% studenata. Iako je stara jezgra privlačna kao mjesto stanovanja zbog blizine Sveučilišta i količine dostupnih sadržaja, cijene najma su više nego u okolici. Na šestom mjestu su Stanovi na kojima živi njih 7,8%, pa Borik i Diklo (7,3%) koji su na glasu kao lijepi dijelovi grada, ali su dosta udaljeni. Na Plovaniji i Bilom Brigu živi njih 5%, također ih toliko živi u Crnom, na Sinjoretovu, Bokanjacu i Novom Bokanjacu. Riječ je neplanskim, novoizgrađenim dijelovima grada koji još uvijek nemaju sve strukture nužne za ostvarivanje svakodnevnih potreba i zadovoljavajuću kvalitetu života.[5] U

[4]Navedena su mjesta: Kožino, Podgradina, Ljubač, Sukošan, Murvica, Vrsi, Zemunik Donji, Poličnik, Bibinje, Nin te Imotski kao jedini grad izvan Zadarske županije. U svim navedenim mjestima stanuje po jedan/na student/ica osim u Ljubču u kojem ih je troje te je dvoje u Kožinu.

[5] U novim naseljima često nedostaju zelene površine, vrtići, škole, mjesta za kulturu i umjetnost, javni prijevoz, bolnice (Svirčić Gotovac, 2015). Primjerice Osnovna škola Zadarski otoci koja gravitira navedenim kvartovima otvorena je tek 2009. godine.

Arbanasima i Ričinama živi njih 3,9% te posljednje mjesto dijele Crvene Kuće i Sokin Brig i Ričine gdje ukupno živi 2,2% studenata.

Tablica 4. U kojem dijelu grada borave studenti

Dio grada	*N*	*%*
Jazine, Relja i Lipotica	29	16,2
Voštarnica i Višnjik	23	12,8
Brodarica, Belafuža i Melada	17	9,5
Bulevar i Smiljevac	15	8,4
Poluotok	15	8,4
Stanovi	14	7,8
Diklo i Borik	13	7,3
Bili Brig i Plovanija	9	5,0
Crno, Sinjoretovo, Bokanjac i Novi Bokanjac	9	5,0
Arbanasi i Ričine	7	3,9
Crvene Kuće i Sokin Brig	2	1,1
Ričine	2	1,1
okolna mjesta	14	7,8

Iz Tablice 5 je vidljivo da većina studenata stanuje kao podstanari s cimerima, njih 112 (62,6%). Također vidimo da je tek manji broj studenata smješten u domu (5,6%) što potvrđuje problem potkapacitiranosti studentskog doma.[6]

Tablica 5. Kako stanuju studenti tijekom studija

	N	*%*
Kao podstanar s cimerima	112	62,6
S roditeljima u njihovom stanu ili kući	37	20,7
U vlastitom stanu ili kući	12	6,7
U studentskom domu	10	5,6
Ostalo	8	4,5

[6] Studentski dom ima 94 sobe, te može prihvatiti 206 studenata. Uzevši u obzir da na sveučilišnim studijima studira oko 6000 studenata/ica vidljivo je da sadašnji kapaciteti nisu u skladu s potrebama (http://www.unizd.hr).

6.2. Ocjene različitih prostora u gradu

Kako bi se odredila područja u gradu koja su (ne)privlačna studentima, postavljeno je pitanje otvorenog tipa u kojem se tražilo da navedu tri mjesta u Zadru na kojima se osjećaju ugodno te bi i tri mjesta na kojima se osjećaju neugodno.[7] U Tablici 6 prikazani su svi odgovori poredan prema učestalosti. Navedeno je 47 ugodnih mjesta i 73 neugodna mjesta, što implicira da postoji veća suglasnost studenata oko toga koja mjesta su ugodna. Broj navedenih, različitih mjesta koja studenti percipiraju kao neugodna je veći od broja različitih mjesta percipiranih kao neugodna, ali su neugodna mjesta ukupno navedena manje puta od ugodnih. Odnosno, postoji veća složnost oko toga koja su mjesta ugodna. Može se zaključiti da studenti puno lakše prepoznaju ugodna mjesta te da ih nema puno u gradu

Među prvih 14 odgovora (mjesta koja su navedena više od 10 puta) na kojima se osjećaju ugodno nalazi se čak 9 mjesta u staroj jezgri (uključujući Poluotok kao odgovor koji podrazumijeva staru jezgru u cjelini). Najviše odgovora ima riva (f = 56). Na drugom se mjestu nalaze Forum i Donat s 42 odgovora, te na trećem mjestu poluotok u cjelini s 36 odgovora. Peto mjesto (f = 29) dijele Perivoj Kraljice Jelene kao jedini veći perivoj u užoj gradskoj jezgri i Perivoj Vladimira Nazora koji je najveći u Zadru te se nalazi tik uz staru jezgru. Varoš ima 27 odgovora, nalazi se u centru, u blizini Starog kampusa te je u tom području velika koncentracija ugostiteljskih objekata (prvenstveno kafića) čija su ciljana klijentela upravo studenti. Niže se nalazi i DHM (f = 13), iako je to u užem smislu Dom hrvatske mladeži, u kolokvijalnom govoru se odnosi i na prostor oko njega na kojem se mladi u večernjim satima okupljaju i druže. Među prvih 14 odgovora nalaze se i kvartovi Borik/Puntamika (f = 25), Kolovare (f = 24) i Punta Bajlo (f = 11), a specifični su po tome što se upravo na tim mjestima nalaze najveće gradske plaže što sigurno utječe na privlačnost tih mjesta. Prepoznatljivi prostori stare jezgre Široka ulica (Kalelarga; f = 22) i Narodni trg (f = 14) nalaze se na devetom i desetom mjesecu, a Trg pet bunara na 15. mjestu (f = 8). Od češće navedenih kvartova spominju se Voštarnica (f =12) i Relja (f = 9).

Među mjestima koje studenti percipiraju kao neugodna, ističu se stambeni i/ili novi kvartovi Bili Brig, Stanovi, Plovanija i Višnjik koji su zajedno navedeni 50 puta (Tablica 6). Slijedi kolodvor sa 40 odgovora. Krajem 80-tih godina, zadarski autobusni kolodvor izgrađen kao najmoderniji u tadašnjoj državi. Tijekom 90-ih godina došlo je do ulaska privatnog

[7] U uputi je stajalo da se odgovori na sljedeće pitanje mogu odnositi na gradsku četvrt, trg, ulicu, zgradu, perivoj i sl. (ne odnosi se na kafiće i sl.)

sektora. Jedini sadržaji su kafići i zalogajnice, a noću osim jedne kružne klupe nema mjesta na kojem bi se provelo vrijeme, čekaonica je zatvorena, a štand s informacijama je ne radi. Problem je i održavanje, kolodvor je prljav i zapušten, a sanitarni čvor nedovoljno sređen. Ako uzmemo u obzir da više od polovice studenata ima prebivalište izvan Zadra onda je jasno da je kolodvor mjesto koje često posjećuju te im čini važan aspekt. Zbog svoje disfunkcionalnosti i značaja kojeg nosi dobio je visoko mjesto na ljestvici mjesta koje studenti percipiraju kao neugodna.

Na ljestvici mjesta koja studenti percipiraju kao neugodna slijede Jazine i Staro kazalište lutaka (f = 24). Voštarnica je na četvrtom mjestu (f = 17). Radi se o dijelu grada koji se suočava s preizgrađenošću te manjkom zelenih i parkovnih površina. Gaženica je na petom mjestu s 13 odgovora što ne iznenađuje s obzirom da se radi o industrijskoj zoni. Arbanasi su na šestom (f =12). O Bokanjcu te posebice Novom Bokanjcu (f = 7) se često govori kao kvartovima kojima nedostaje osnovna infrastruktura, radi se o rubnim dijelovima grada. Zanimljivo je da trgovački centri Citty Galleria (f = 5) i Supernova (f = 1) ne zauzimaju značajnije mjesto među neugodnim mjestima.

Među odgovorima se često spominju bivši industrijski i vojni kompleksi te prostori oko njih. U daljnjoj analizi ćemo vidjeti kako su upravo prenamjenom tih kompleksa sudionici istraživanja najmanje zadovoljni. Navedeni su sljedeći prostori: Jazine i Staro kazalište lutaka (f = 24) na čijem se prostoru nalazio nekadašnji JNA kompleks; Nigdjezemska koja je nastala preuređenjem bivše kotlovnice vojnog kompleksa Stjepan Radić (f = 3); prostor iza Euroherza na kojem se nalazila bivša tekstilna tvornica Boris Kidrič (zatvorena još tijekom rata, a zadnje zgrade kompleksa su se počele rušiti tek početkom 2016. godine) (f = 2); bivša tvornica Maraska (f = 1), bivši vojni prostor iza Studentskog doma (f = 1); prostor kod Crvenog križa (f = 1) te bivša Tvornica kruha Zadar (f = 1).

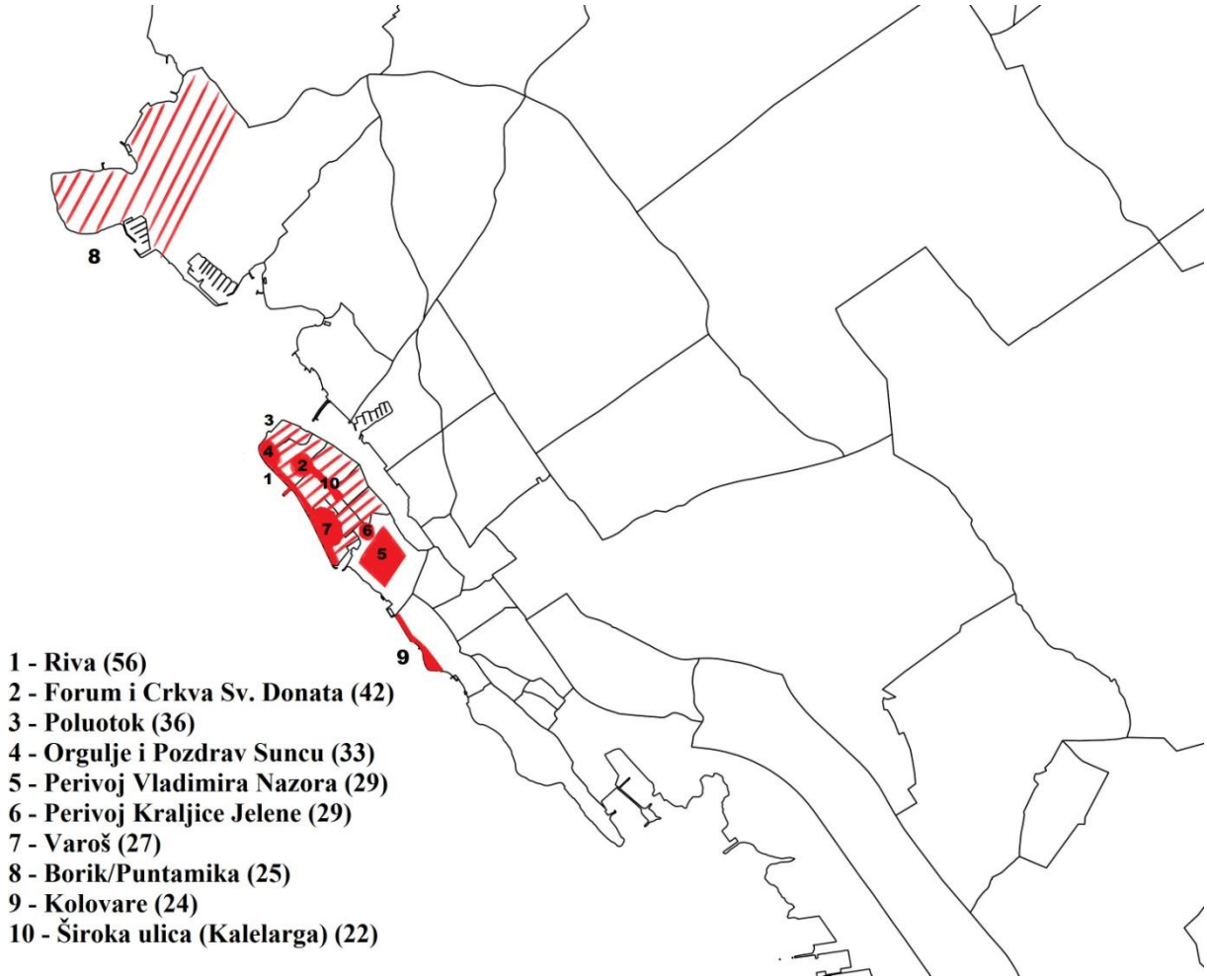
Neka mjesta su se pojavljivala skoro podjednako kao ugodna i kao neugodna mjesta. Voštarnica se nalazi na četvrtom mjestu ljestvice mjesta koje studenti percipiraju kao neugodna sa 17 odgovora, ali je isto tako navedena 12 puta kao mjesto ugode. Arbanasi su na popisu neugodnih mjesta navedeni 12 puta, a 8 na popisu ugodnih. Zgrada Sveučilišta se spominje 9 puta kao neugodno mjesto i 7 puta kao ugodno, Narodni trg 7 puta kao neugodno i 14 puta kao ugodno, Riva 6 puta kao neugodno, DHM 5 puta kao neugodno mjesto i 13 puta kao ugodno te Borik, Puntamika i Diklo 7 puta kao neugodna mjesta dok se Borik i Puntamika spominju 23 puta kao ugodna.

Tablica 6. Mjesta koja su studenti prepoznali kao ugodna te ona koja su označili kao neugodna

	Ugodna mjesta	f		Neugodna mjesta	f
1	Riva	56	1	Bili brig, Stanovi, Plovanija i Višnjik	50
2	Forum i Donat	42	2	Kolodvor	40
3	Poluotok	36	3	Jazine i Staro kazalište lutaka	24
4	Pozdrav Suncu i Orgulje	33	4	Voštarnica	17
5	Park Vladimira Nazora	29	5	Gaženica	13
5	Perivoj kraljice Jelene	29	6	Arbanasi	12
7	Varoš	27	7	Zgrada sveučilišta	9
8	Borik i Puntamika	25	8	Novi kampus	8
9	Kolovare	24	9	Bokanjac i Novi Bokanjac	7
10	Kalelarga	22	9	Borik, Puntamika i Diklo	7
11	Narodni trg	14	9	Narodni trg	7
12	DHM	13	9	Ričine	7
13	Voštarnica	12	9	Smiljevac	7
14	Punta Bajlo	11	14	Riva	6
15	Relja	9	15	City galleria	5
15	Vruljica	9	15	DHM	5
17	Arbanasi i Karma	8	15	Kalelarga	5
17	Diklo	8	15	Sinjoretovo i Dračevac	5
17	Trg pet bunara	8	19	Ceste	4
20	Foša	7	19	Melada	4
20	Gradska knjižnica	7	19	Petrići	4
20	Višnjik	7	22	Bulevar	3
20	Zgrada sveučilišta	7	22	Foša	3
24	Petrići	4	22	Kapetanski park	3
24	Znanstvena knjižnica	4	22	Kolovare	3
26	Kapetanski park i menza	3	22	Lipotica	3
26	Kolodvor	3	22	Mala pošta	3
26	Ravnice	3	22	Muraj i bedemi	3
29	Belafuža	2	22	Relja	3
29	City galleria	2	22	Nigdjezemska (Vojarna S. Radić)	3
29	Most	2	31	Crno	2
29	Muraj	2	31	Gradsko groblje	2
29	Stanovi	2	31	Maraska	2
	ostalo[8]	14	31	Branimir	2
			31	Park Vladimira Nazora	2
			31	Poluotok	2
			31	Bivša tvornica Boris Kidrič	2
			31	Trg pet bunara	2
			31	Studentska menza	2
				ostalo[9]	32

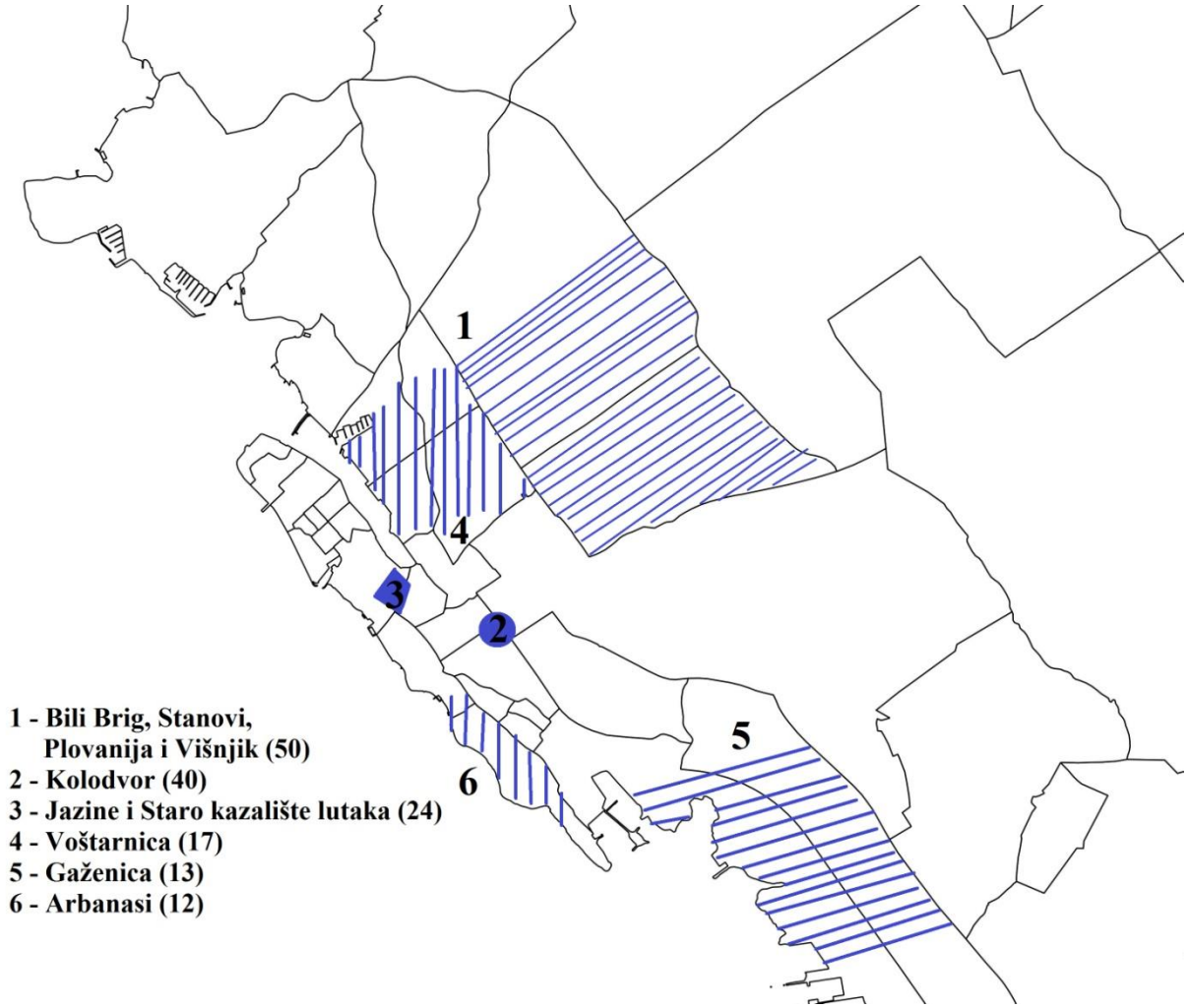
[8] Ostala mjesta su navedena jednom: Banine, Bulevar, Crkva Svete Stošije, Gospa od Zdravlja, Mala pošta, Maraska park, Obala kneza Branimira, Obala kneza Trpimira, Sinjoretovo, Skatepark Menza, TIZ, uvala Bregdetti, stadion i Melada.

Na Slici 2 i Slici . na pojednostavljenom prikazu Zadra označena su najčešće navedena mjesta ugode i neugode. U zagradama je broj koji označava koliko je puta koje mjesto navedeno.

Slika 2. Grafički prikaz prvih 10 mjesta (više od 15 odgovora) na kojima se ispitanici osjećaju ugodno

[9] Ostala mjesta su navedena jednom: četiri kantuna, pet nebodera, bivša tvornica Maraska, Barakuda, bivši vojni prostor iza studentskog doma, gradska luka, Ploče, stara tehnička škola, Sveučilišna knjižnica, tehnička škola, trajektna luka na poluotoku, đački dom, Gradska knjižnica Zadar, marina Tankerkomerc, Žmirići, Ulica Ivana Gundulića, stadion, rektorat, Muzej antičkog stakla, Perivoj kraljice Jelene, forneti, gradska tržnica, plaže, prostor kod Crvenog križa, Punta Bajlo, stara tvornica kruha, Supernova, Trg Petra Zoranića, ulaz u grad, Varoš i zgrada socijalnog.

Slika 3. Grafički prikaz prvih 6 mjesta (više od 10 odgovora) na kojima se ispitanici osjećaju neugodno

Ispitanicima je također ponuđeno da ocijene pojedine dijelove gradske jezgre (Tablica 7). Kao i u pitanju otvorenog tipa gdje su sami navodili (ne)ugodna mjesta, najbolje ocjene su dobili Forum (M = 4,2) i Riva (M = 4,0). Trg pet bunara je također dobro ocijenjen, iako se u poretku ugodnih mjesta nalazi nešto niže. Najlošiju ocjenu je dobila gradska luka na poluotoku (M = 2,8) koja nije bila spomenuta ni među ugodnim ni neugodnim mjestima. Luka se nalazi na Liburnskoj obali, a na cijelom tom prostoru (koji je vrlo frekventan, prvenstveno zbog prijevoza putnika), osim parkirališta i nekoliko kioska, nema potrebnih sadržaja koji bi obogatili taj prostor i učinili ga privlačnijim korisnicima. S obzirom na frekventnost tog mjesta, gradska luka i okolni prostor su vrlo značajan socijalni prostor jer generiraju niz slučajnih susreta.

Tablica 7. Ocjene područja u staroj gradskoj jezgri

	M	*SD*
Forum (otvoreni prostor oko crkve Sv. Donata)	4,2	0,8
Trg pet bunara	4,0	0,9
Riva	4,0	1,1
Zgrada Sveučilišta i okolni prostor	3,9	1,0
Kalelarga (Široka ulica)	3,7	1,0
Zgrada Arsenala	3,6	0,9
Parkovni prostori	3,6	1,0
Muraj (šetnjica na bedemima od Muzeja stakla do Arsenala)	3,4	1,1
Gradska luka na Polutoku	2,8	1,0

Dobiveni rezultati se mogu usporediti s istraživanjem Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković (2014). To je istraživanje pokazalo da su građani Zadra u visokom postotku zadovoljni izgledom rive te da postoji statistička značajna razlika u zadovoljstvu s obzirom na dob na način da su osobe mlađe dobi (14 – 24 godine) najzadovoljnije izgledom rive, čak 89,7% njih. Prema tome, visoko mjesto rive na ljestvici ugodnih mjesta i visoka ocjena zadovoljstva izgledom, ne iznenađuje.

Također je važno napomenuti da privlačnost nekog parka ne ovisi samo o njegovoj uređenosti nego ovisi i o značenjima koje im pridaju stanovnici (Jacobs, 1961, prema Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014)[10]. Na posjećenost i zadovoljstvo utječe i raznolikost sadržaja u blizini (Jacobs, 1961, prema Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014). Činjenica da se Sveučilište nalazi na rivi svakako utječe na posjećenost rive studentima te količinu značenja koju joj pridaju. Osim Sveučilišta, u blizini rive se nalaze i stambene zgrade i brojni ugostiteljski objekti privlačni studentima. Nema sumnje da sve navedeno utječe na to da riva kao prostor zauzima važno mjesto u njihovoj svakodnevici.

Rezultati istog istraživanja (Tomić-Koludrović, Tonković i Zdravković, 2014) pokazuju i da su urbane instalacije Morske orgulje i Pozdrav Suncu najatraktivniji element na

[10] Zadarska riva je zelena površina te je uređena kao parkovni prostor.

rivi. Istraživanje provedeno na stručnjacima i javnim djelatnicima (Čaldarović, 2011) pokazalo je da su ti elementi pozitivan primjer revitalizacije rive. Provedenim intervencijama u izgradnji Morskih orgulja i Pozdrava Suncu okolišu nije nanesena nikakva agresija, spoj elemenata i materijala uklapa se u prirodni okoliš. One su u ovom istraživanju na visokom četvrtom mjestu mjesta koje studenti percipiraju kao ugodna.

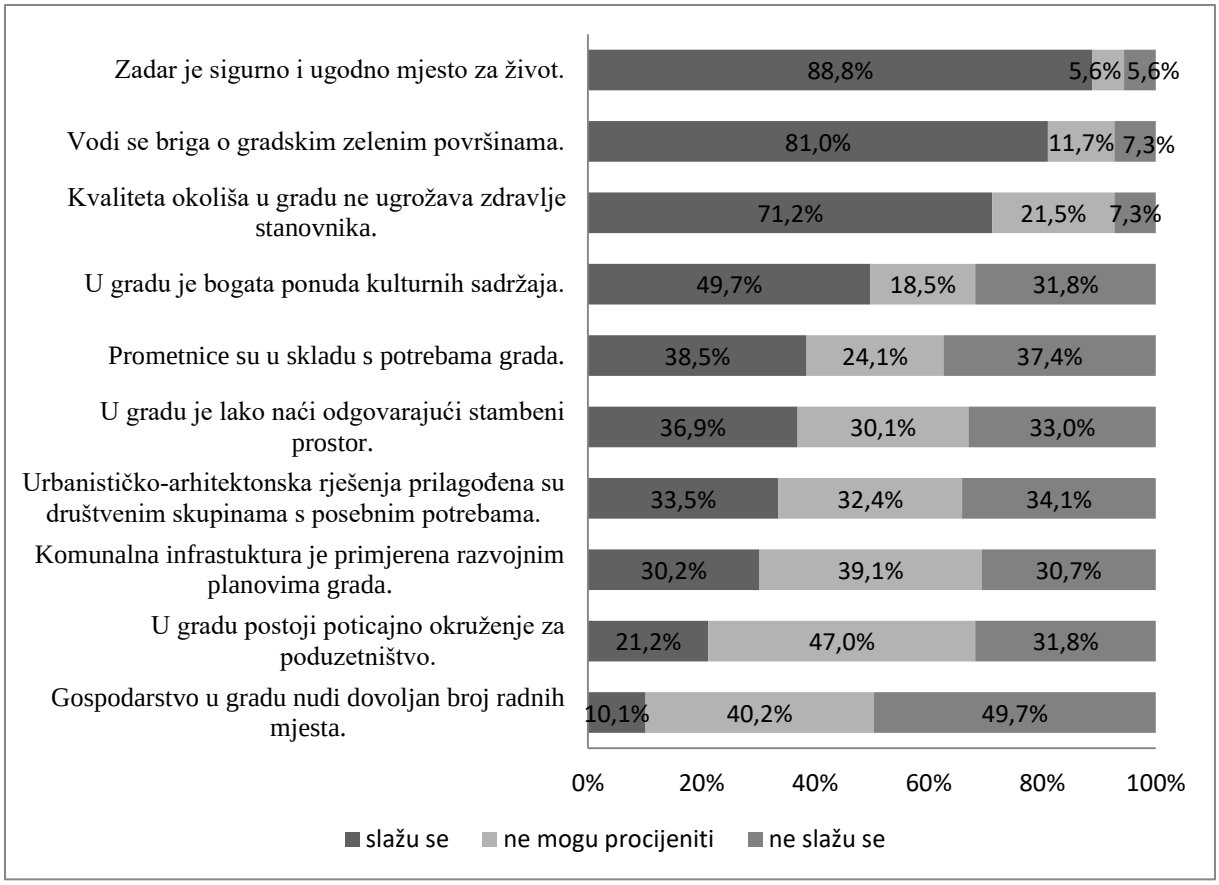
Stanovnici nekog prostora razvijaju vezanost uz prostor koji postaje sastavni dio samoodređenja. Vezanost uz prostor je kompleksna kategorija i uključuje osjećaje koji neku osobu emotivno vezuju uz prostor, simbolički odnos koji se oblikuje pridavanjem kulturnih značenja nekom prostoru te vezanost uz prostor kao sastavni dio samoodređenja (Low, 1992, prema Čaldarović, 2011). Posebno mjesto u tom smislu zauzimaju kvartovi. Kvart postaje „moj kvart“ s kojim razvijaju simbolički odnos te uz njega vežu određene idealizacije koje ne moraju biti primijećene od vanjskog posjetitelja (Čaldarović, 2011). Prema tome više mjesto Voštarnice i Relje može se objasniti time što na njima živi najviše studenata – oko četvrtine (Tablica 4).

U Zadru su osnovni problemi stanovanja vezani uz nekontroliranu (divlju) stambenu izgradnju te neadekvatnu izgradnju do koje je došlo u razdoblju iza Drugog svjetskog rata. U perifernijim dijelovima grada se razvila obiteljska te ponegdje i nekontrolirana izgradnja, a u novijim dijelovima pojavljuje se i kolektivna izgradnja (Čaldarović, 2011: 258). Nova stambena naselja su često su izgrađena stihijski i neplanirano te na rubnim dijelovima grada. Loša opremljenost takvih naselja utječe na kvalitetu življenja i zadovoljstvo takvim naseljima (Svirčić-Gotovac, 2015a). Stoga ne iznenađuje što su prvi na ljestvici mjesta koja studenti percipiraju kao neugodna Bili brig, Stanovi, Plovanija i Višnjik. Radi se prvenstveno o stambenim dijelovima grada od kojih su neki dijelovi novoizgrađeni.

6.3. Ocjene različitih aspekata Zadra

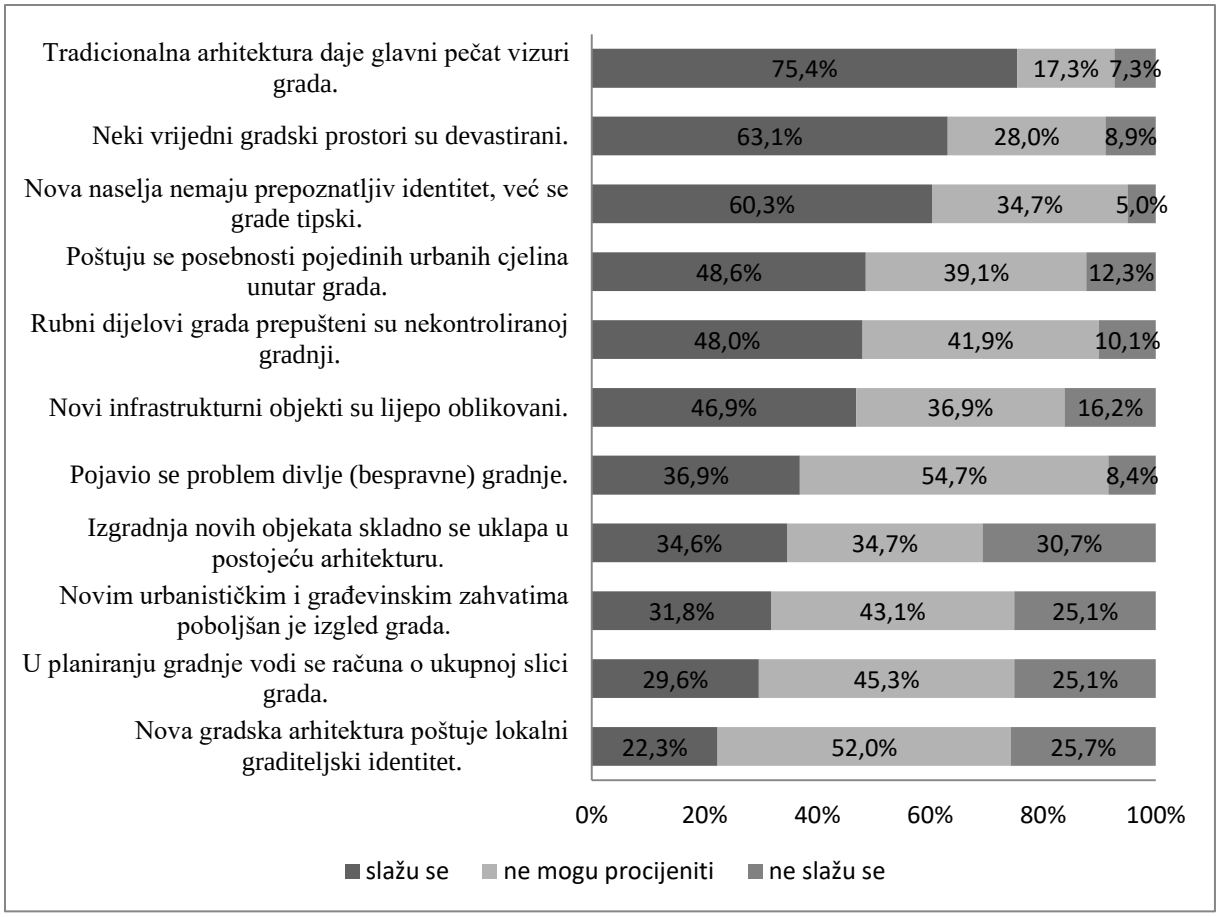
6.3.1. Deskriptivni rezultati i usporedba s prethodnim istraživanjima

Slika 4 prikazuje postotno slaganje s tvrdnjama koje opisuju prilike u gradu Zadru. Važno je napomenuti da su odgovori *u potpunosti se slažem* i *slažem se* prikazani u jednoj kategoriji *slažem se,* a odgovori *u potpunosti se ne slažem* i *ne slažem* se u kategoriju *ne slažem se*. Na kraju svake tvrdnje navedena je aritmetička sredina. Razdioba otkriva da se ispitanice najviše slažu da je Zadar sigurno i ugodno mjesto za život (88,8%). Nadalje, najviše se slažu s tvrdnjama koje se tiču okoliša, 81% se slaže da se vodi briga o gradskim zelenim površinama te se 71,2% njih slaže da kvaliteta okoliša u gradu ne ugrožava zdravlje stanovnika. Ukupno gledajući najlošije su ocijenjene tvrdnje koje se odnose na gospodarstvo. S tvrdnjom da u gradu postoji poticajno okruženje za poduzetništvo slaže se 21,2% studenata, dok se s tom tvrdnjom ne slaže 31,8% njih. Na zadnjem mjestu je tvrdnja da u gradu postoji dovoljan broj radnih mjesta s čime se slaže samo 10,1% njih, a ne slaže 49,7%. Značajan je i broj onih koji ne mogu procijeniti situaciju, a njih ima 40,2% za tvrdnju da ima dovoljan broj radnih mjesta te 47,0% za tvrdnju da postoji poticajno okruženje za poduzetništvo.

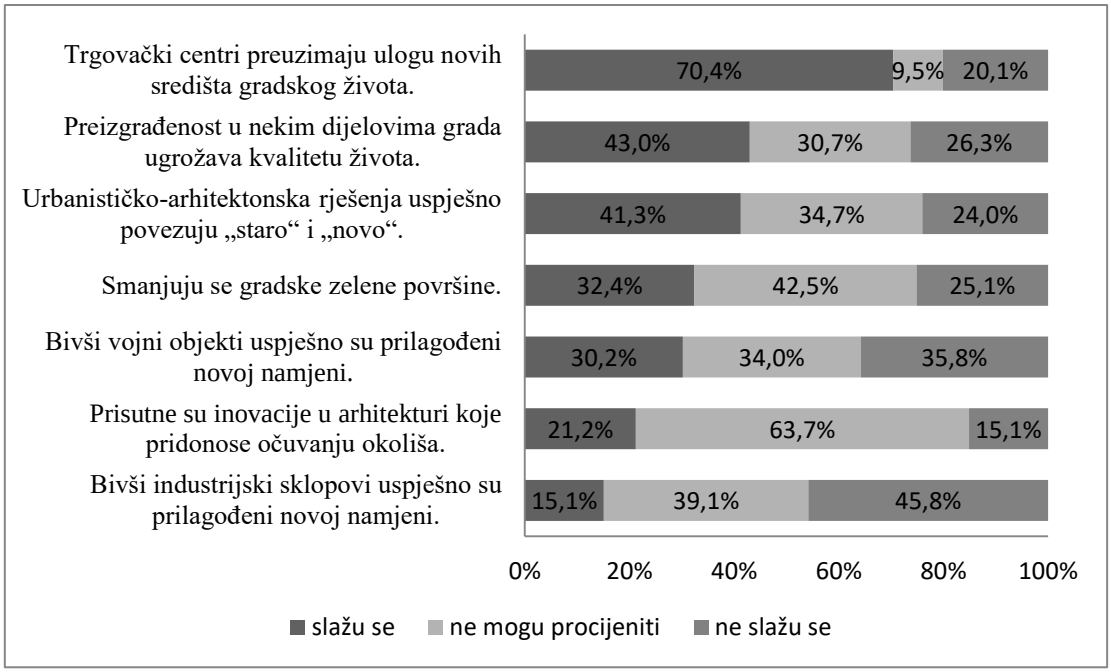
Slika 4. Ocjena prilika u gradu Zadru

Na Slici 5 prikazane su tvrdnje koje opisuju promjene vizure grada (estetska razina), a na Slici 6. tvrdnje koje se odnose na funkcionalne posljedice urbane transformacije. Navedene tvrdnje su procjenjivali na skali od 1 (uopće se ne slažem da su prisutne) do 5 (u potpunosti se slažem da su prisutne). Najviše njih (75,4%) smatra da tradicionalna arhitektura daje glavni pečat vizuri grada, ali isto tako se većina slaže (63,1%) da su neki vrijedni gradski prostori devastirani. Veliku potporu dobila je i tvrdnja da nova naselja nemaju prepoznatljiv identitet, već da se grade tipski – s tim se slaže 60,3% ispitanika te njih 48,3% smatra da su rubni djelovi grada prepušteni nekontroliranoj gradnji. Skoro polovica ispitanika (46,9%) smatra da su novi infrastrukturni objekti lijepo oblikovani, ali 34,6% smatra da se ne uklapaju skladno u postojeću arhitekturu, 31,8% smatra da novi zahvatima nije poboljšan izgled grada te njih 29,6% smatra da se pri planiranju gradnje ne vodi računa o ukupnoj slici grada. Najmanje je slaganje s tvrdnjom da nova gradska arhitektura poštuje lokalni graditeljski identitet, s time se slaže 22,3% njih.

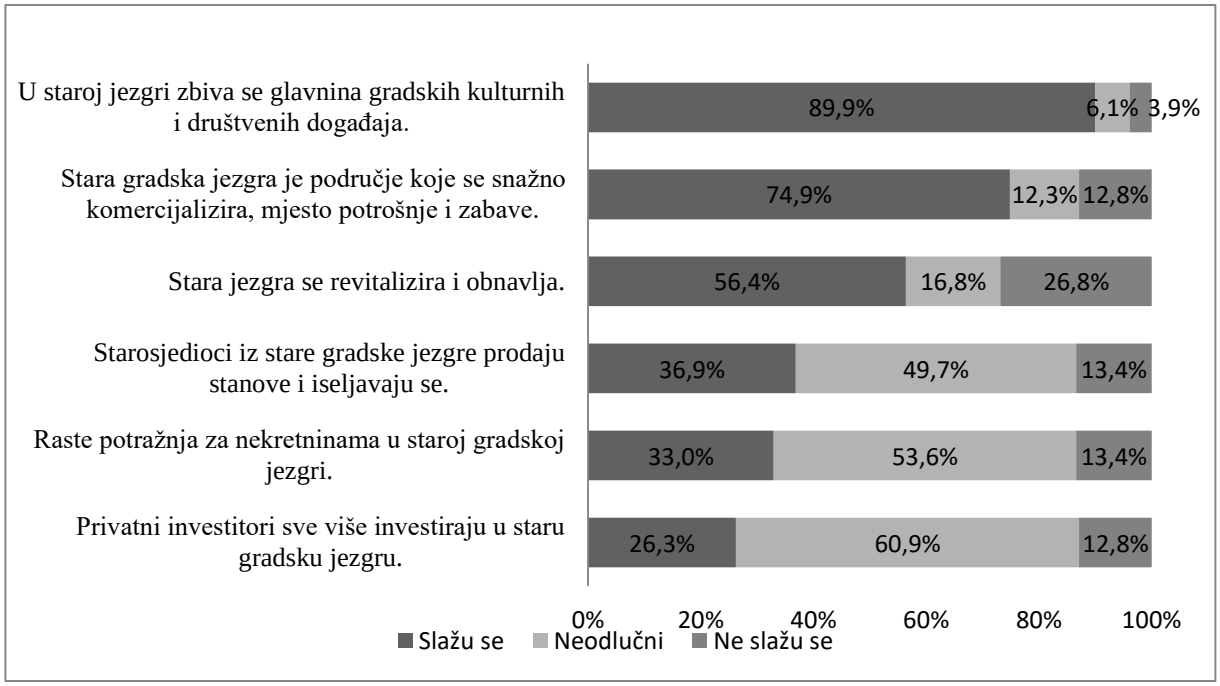
Slika 5. Ocjene posljedica urbane transformacije (estetska razina)

Na Slici 6 prikazano je postotno slaganje s funkcionalnim posljedicama urbane transformacije. Najviše ispitanika (70,4%) smatra da trgovački centri preuzimaju ulogu novih središta gradskog života. S tvrdnjom da preizgrađenost u nekim dijelovima grada ugrožava kvalitetu života slaže se 48% ispitanika. Većina ispitanika ne može procijeniti jesu li prisutne inovacije u arhitekturi koje pridonose očuvanju okolišu, a njih 21,2% smatra da postoje, dok ih je 32,4% primijetilo da se smanjuju gradske zelene površine. Od pozitivnih stvari izdvaja se tvrdnja da urbanističko-arhitektonska rješenja uspješno povezuju „staro“ i „novo“, s čime se slaže 41,3% ispitanika. Nadalje, 30,2% ispitanika smatra da je u Zadru došlo do uspješne prenamjene napuštenih vojnih objekata, a 15,1% ih je navelo da su uspješno prenamijenjeni i bivši industrijski sklopovi.

Slika 6. Ocjene posljedica urbane transformacije (funkcionalna razina)

Nadalje, kada se razmotre stavovi studenata o procesima u gradskoj jezgri vidim da najviše ispitanika smatra da se u staroj jezgri zbiva glavnina gradskih kulturnih i društvenih događaja (89,9%), oko tri četvrtine njih smatra da je to područje koje se snažno komercijalizira te je mjesto potrošnje i zabave. Nešto više od polovice smatra da se stara jezgra revitalizira i obnavlja. Međutim, 36,9% je primijetilo da starosjedioci iseljavaju, trećina da postoji potražnja za nekretninama, a najmanje njih (26,3%) smatra da privatni investitori investiraju u staru gradsku jezgru.

Slika 7. Procesi vezani uz užu gradsku jezgru

U nastavku će se izložiti usporedba rezultata dobivenih ovim istraživanjem i rezultatima iz istraživanja *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka u gradskim upravama* (Mišetić, Miletić i Ursić, 2012). U tom istraživanju anketirani su stručnjaci zaposleni u gradskim upravama te su ocjenjivali iste prilike kao i u ovom istraživanju, samo su se te prilike odnosile na stanje u gradu u kojem su zaposleni.

U istraživanju *Vitalni gradovi* ispitanici iz gradova srednje veličine najbolje su ocijenili opće prilike. Sveukupno gledajući, najbolje su prošle tvrdnje koje se odnose na okoliš, a onda tvrdnja da je njihov grad sigurno i ugodno mjesto za život. Kod drugih dviju analiziranih dimenzija razdioba ocjena pokazuje da sociokulturni ambijent "stoji" bolje od tehničke infrastrukture. Najlošije su ocijenjene tvrdnje koje su se odnosile na gradsko gospodarstvo. Poredak na ljestvici najbolje ocijenjenih prilika u ovom istraživanju se uz manja odstupanja poklapa s onim iz navedenog istraživanja. Međutim, tvrdnje koje se odnose na tehničku infrastrukturu (gradske prometnice i komunalna infrastruktura) te ona koja se odnosi na lakoću pronalaženja stambenog prostora u gradu, imaju skoro dvostruko manju podršku studenata nego stručnjaka u gradskim upravama (30-40% studenata naprema 60-70% stručnjaka). Dio razlike može biti u tome što su stručnjaci bili skloniji ocjenjivati bolje one prilike koje su „izravnije" govorile o njihovoj uspješnosti.

Ako se usporede ocijene tvrdnji koje opisuju posljedice urbane transformacije (estetska razina) vidimo se su studenti puno kritičniji. U istraživanju *Vitalni gradovi* najmanje ocjene imaju tvrdnje koje opisuju negativne posljedice urbane transformacije – četiri tvrdnje. S druge strane, među studentima natpolovično slaganje dobile čak dvije od četiri tvrdnje koje opisuju negativne posljedice, a na dnu ljestvice su one koje govore o pozitivnim posljedicama. Samo jedna tvrdnja koja pozitivno opisuje posljedice urbane transformacije ima natpolovično slaganje (tradicionalna arhitektura daje glavni pečat vizuri grada). Do sličnog zaključka se može doći ako se usporede posljedice urbane transformacije na funkcionalnoj razini.

Rezultati istraživanja provedenog 2006. godine (Čaldarović, 2011) pokazali su da građani kao problematične aspekte izdvajaju infrastrukturne elemente (promet, ceste, loša povezanost, parkiranje...), pretjeran broj trgovačkih centara, neadekvatan urbanizam novih kvartova i nedostatak kvalitetnih kulturnih sadržaja. Nakon provedenog istraživanja i sa stručnjacima te javnim djelatnicima, pokazalo se da su stavovi građana vrlo slični stavovima drugih segmenata populacije. Naime, stručnjaci, javni djelatnici i građani vrlo slično osjećaju probleme te imaju približno slične ideje o tome kako ih rješavati. Stručnjaci su dodali probleme vezane uz nezaposlenost, neujednačenost kvalitete života te nedostatak kvalitetnih urbanog planiranja (Čaldarović, 2011). Rezultati istraživanja pokazuju da su studenti najzadovoljniji okolišem te sociokulturnim ambijentom. Najmanje je zadovoljstvo ekonomskim stanjem u gradu i tehničkom infrastrukturom. Kao problematični aspekti su se izdvojili oni koji se odnose na novu gradnju u kojoj se ne vodi računa o okolišu, prirodnom i kulturnom kontekstu i infrastrukturnoj opremljenosti. Najveće slaganje je dobila tvrdnja koja se odnosi na to da trgovački centri preuzimaju ulogu središta gradskog života. Prema tome, možemo zaključiti da i nakon deset godina postoje isti problemi. Činjenica da svi prepoznaju slične probleme može se iskoristiti kako bi se lakše oblikovao plan razvoja grada.

Pregled ocjena procesa koji se odvijaju u staroj gradskoj jezgri upućuju na zaključak da su procesi gentrifikacije, cityzacije i turistifikacije već započeli. Potrebu za revitalizacijom Poluotoka, boljim planiranjem javnih prostora i zaustavljanjem pretvaranja Poluotoka u poslovnu zonu prepoznali su stručnjaci i javni djelatnici iz kvalitativnog istraživanja 2006. godine (Čaldarović, 2011). U međuvremenu navedeni procesi su uznapredovali te se njihove posljedice iz godine u godine (iz sezone u sezonu) sve više osjećaju. Posljedice brojnih problema koje su studenti naveli osjećaju se više i dolaze jače do izražaja upravo zbog

ubrzanog razvoja navedenih procesa. Grad postaje prekapacitiran u sezoni što sa sobom povlači probleme smještajnih kapaciteta i preopterećenosti infrastrukture.

6.3.2. Usporedba studenata odraslih u Zadarskoj županiji i izvan nje

Kako bi se testirala razlika studenata odraslih u Zadarskoj županiji i onih izvan Zadarske županije u odnosu na slaganje s tvrdnjama koje opisuju prilike u gradu Zadru proveden je t-test (Tablica 8). Od deset tvrdnji koje opisuju prilike u Zadru na tri tvrdnje je dobivena statistički značajna razlika ($p<0,05$) između te dvije skupine studenata. Oni koji su odrasli izvan Zadarske županije bolje su ocijenili prilike koje se odnose na gospodarstvo. Oni koji su odrasli izvan Zadarske bolje su ocijenili poduzetništvo (M =2,9) i broj radnih mjesta (M = 2,6), za razliku od onih koji su odrasli u Zadarskoj županiji (M = 2,5; M = 2,1). Međutim, s tvrdnjom da kvaliteta okoliša u gradu ne ugrožava zdravlje stanovnika, veće je slaganje onih koji su odrasli u Zadarskoj županiji (M = 4,1), nego onih odraslih izvan Zadarske županije (M = 3,7) ($t_{176} = -2,58$, $p<0,05$).

Tablica 8. Usporedba slaganja studenata odraslih u Zadarskoj županiji i izvan nje s tvrdnjama koje opisuju prilike u Zadru

	Odrasli u Zadarskoj županiji N = 49*	*Odrasli izvan Zadarske županije* N = 129*			
	M ± s	*M ± s*	*t*	*df*	*p*
U gradu postoji poticajno okruženje za poduzetništvo.	2,5±0,91	2,9±0,93	2,029	176	0,044
Gospodarstvo u gradu nudi dovoljan broj radnih mjesta.	2,1±0,83	2,6±0,89	2,910	176	0,004
Kvaliteta okoliša u gradu ne ugrožava zdravlje stanovnika.	4,1±0,83	3,7±0,84	-2,581	176	0,012

*Slaganje se određivalo na skali od 1 do 5; veća ocjena znači veće slaganje

Također se provjerila razlika između te dvije skupine studenata u odnosu na slaganje s tvrdnjama koje opisuju posljedice urbane transformacije. Od 18 tvrdnji statistički značajna razlika se pokazala u njih pet ($p<0,05$). Oni koji su odrasli izvan Zadarske županije pozitivnije procjenjuju posljedice urbane transformacije (Tablica 9).

Tablica 9. Usporedba slaganja studenata odraslih u Zadarskoj županiji i izvan nje s tvrdnjama koje opisuju posljedice urbane transformacije

	Odrasli u Zadarskoj županiji N = 49*	*Odrasli izvan Zadarske županije* N = 129*			
	M ± s	*M ± s*	*t*	*df*	*p*
Urbanističko-arhitektonska rješenja uspješno povezuju „staro" i „novo".	2,9±0,90	3,2±0,93	2,031	174	0,044
Bivši industrijski sklopovi uspješno su prilagođeni novoj namjeni.	2,3±0,96	2,6±0,95	2,020	174	0,045
Bivši vojni objekti uspješno su prilagođeni novoj namjeni.	2,5±1,11	2,9±1,09	2,096	173	0,038
Novi infrastrukturni objekti (prometni, komunalni...)su lijepo oblikovani	3,1±0,92	3,4±0,78	2,156	175	0,032
Trgovački centri preuzimaju ulogu novih središta gradskog života.	4,1±1,01	3,6±1,10	-2,660	174	0,009

*Slaganje se određivalo na skali od 1 do 5; veća ocjena znači veće slaganje

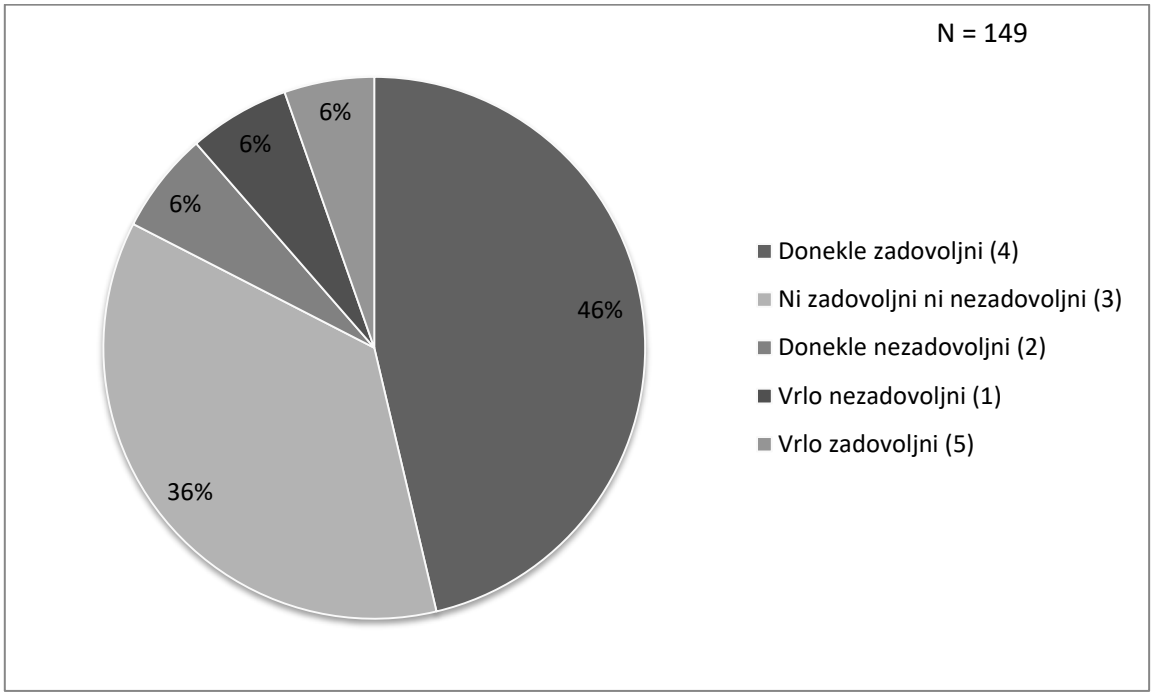
Veću kritičnost su pokazali studenti koji su odrasli u Zadarskoj županiji. Odrasli u Zadarskoj županiji lošije su ocijenili gospodarske prilike te urbanistička rješenja koja uključuju obnovu „starijih" objekata i prostora. Može se pretpostaviti da je to tako zbog veće upućenosti u problematiku. Bivši vojni i industrijski objekti nekada su bili značajni za roditelje studenata koji su odrasli u Zadru stoga možemo pretpostaviti da više znaju što se s tim objektima događa danas. Također se može pretpostaviti da su njihovi roditelji dio (ili su donedavno bili) radno aktivnog stanovništva te su se susretali s problemima koji se tiču radnih mjesta i poduzetništva.

Prva hipoteza je opovrgnuta jer se ispostavilo da su studenti odrasli u Zadarskoj županiji kritičniji prema nekim aspektima grada (onim u kojima se ispostavilo da postoji statistički značajna razlika) od onih koji su odrasli izvan Zadarske županije.

6.4. Subjektivna procjena kvalitete života

Od studenata se tražila subjektivna procjena kvalitete života u Zadru, i to na najopćenitijoj razini, kao i subjektivna usporedba kvalitete života u odnosu na druge hrvatske gradove. Na taj se način – osim subjektivne ocjene generalnog stanja - nastojalo da ispitanici svoj grad stave u kontekst hrvatske urbane mreže.

Prosječna ocjena kvalitete života je 3,9 što je na skali od 1 do 5 vrlo dobra ocjena. Na Slici 8. Prikazani su postotni udjeli pojedinih ocjena kvalitete života. Najviše ih je odgovorilo da su donekle zadovoljni, njih 46%. Slijede oni koji nisu ni zadovoljni ni nezadovoljni (36%), a po 6% je onih koji su vrlo zadovoljni, vrlo nezadovoljni i donekle nezadovoljni. Iz Tablice 10 vidimo da većina ispitanika, odnosno njih 39,7% smatra da je kvaliteta života u Zadru bolja od one u drugim gradovima, a 11,7% da je među najboljima. Samo 6,7% svih ispitanika smatra da je lošija od prosjeka ili među najgorima.

Slika 8. Zadovoljstvo kvalitetom života

Tablica 10. Ocjena kvalitete života u usporedbi s drugim gradovima

	%
Među najgorima	2,8
Lošija od prosjeka	3,9
Prosječna	38,6
Bolja od prosjeka	39,7
Među najboljima	11,7
Ne mogu procijeniti	2,8

Jedan od ciljeva u istraživanju je bilo istražiti subjektivno zadovoljstvo kvalitetom života među studentima. Prosječna ocjena kvalitete života je 3,9 (Slika 8). U istraživanju *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka u gradskim upravama* (Mišetić, Miletić i Ursić, 2012) anketirani su stručnjaci zaposleni u gradskim upravama. Postavljeno je isto pitanje te je dobivena prosječna ocjena 3,5. Usporedba ispitanika iz triju tipova gradova (veliki, srednji i mali) pokazala je da ispitanici iz srednjih gradova u većoj mjeri daju bolje ocjene (četvorke i petice) kvaliteti života u svom gradu. Prema Zimmermanovoj (1999) klasifikaciji koja je već prihvaćena i koja je korištena u istraživanju *Vitalni gradovi,* Zadar spada u srednje gradove pa se pokazalo da ocjene studenata u ovom istraživanju ne odskaču previše od ocjena stručnjaka u navedenom istraživanja.

Nadalje, studentima je ponuđeno da ocijene neke elemente socijalne, kulturne i tehničke infrastrukture koji su važni za funkcioniranje grada te govore o kvaliteti urbanog života. Ispitanici su najzadovoljniji ponudom kafića s prosječnom ocjenom 3,9, a koju je 74,9% njih ocijenilo kao vrlo dobru ili izrazito dobru. Pozitivno je to što je sveučilište na drugom mjestu sa srednjom ocjenom 3,7 i 66,6% studenata koji ga smatraju vrlo ili izrazito dobrim. Zelene i parkovne površine također imaju srednju ocjenu 3,7 i 64,2% onih koji smatraju da su vrlo ili izrazito dobre. Slijede trgovački centri, muzeji i galerije sa srednjom ocjenom 3,4. Najmanje je zadovoljstvo noćnim životom koji ima ocjenu 2,6 i najviše njih koji su ga ocijenili izrazito lošim (16,8%). Zatim slijede gradski prometni sustav – 2,8 (37,9% prilično ili izrazito loše) i bolnice – 3,0 (23,4% prilično loše ili izrazito loše). Gospodarenje otpadom i zaštita mora od onečišćenja i zagađenja imaju ocjenu 3,2 iako je više ispitanika zaštitu mora od onečišćenja i zagađenja ocijenilo lošijom.

Tablica 11. Prosječna ocjena kvalitete pojedinih aspekata (raspon rezultata 1 – 5)

	M	SD
Ponuda kafića.	3,9	0,9
Sveučilište.	3,7	1,0
Zelene i parkovne površine.	3,7	0,8
Trgovački centri.	3,4	0,9
Muzeji i galerije.	3,4	1,0
Sportski i rekreacijski objekti.	3,3	0,9
Gospodarenje otpadom.	3,2	0,9
Zaštita mora od onečišćenja i zagađenja.	3,2	0,8
Kazalište.	3,2	1,0
Bolnice.	3,0	0,9
Gradski prometni sustav (ceste, prometna povezanost, parkiranje...)	2,8	1,0
Noćni život (klubovi).	2,6	1,0

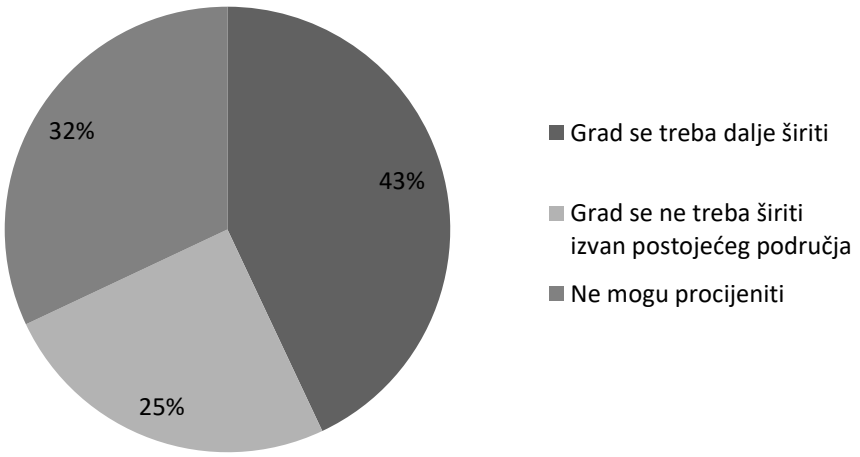
Tablica 12. Ocjene kvalitete pojedinih aspekata (%)

	Izrazito loše ili prilično loše %	*Osrednje %*	*Izrazito dobro ili vrlo dobro %*
Ponuda kafića.	6,1	18,4	74,9
Sveučilište.	10,1	23,0	66,6
Zelene i parkovne površine.	5,6	29,6	64,2
Trgovački centri.	14,0	34,6	50,8
Muzeji i galerije.	15,1	36,9	47,0
Sportski i rekreacijski objekti.	16,8	35,8	46,4
Gospodarenje otpadom.	17,9	39,1	42,5
Kazalište.	21,2	39,1	38,5
Zaštita mora od onečišćenja i zagađenja.	21,2	42,5	35,2
Bolnice.	23,4	49,2	26,4
Gradski prometni sustav (ceste, prometna povezanost, parkiranje...)	37,9	37,4	24,1
Noćni život (klubovi).	43,6	35,2	20,9

Ocjene kvalitete pojedinih elemenata socijalne i tehničke infrastrukture u skladu su s prethodnim ocjenama pojedinih aspekata i općih prilika u gradu. Gradski prometni sustav se ponovno nalazi među najlošije ocijenjenim čimbenicima. Pozitivno je što je Sveučilište dobilo relativno visoku ocjenu. Zanimljivo je da se ponuda kafića nalazi na samom vrhu, a noćni

život, odnosno klubovi na samom dnu. U istraživanju provedenom 2013. godine (Tonković 2015) popisani su i kategorizirani prostori na Poluotoku. To je istraživanje ukazalo na brojnost ugostiteljskih objekata, među kojima su kafići najzastupljenija kategorija. Najviše ih je koncentrirano u blizini srednjih škola i Sveučilišta te u predjelu Varoš i na rivi, gdje čine gotovo polovicu svih poslovnih prostora (Tonković, 2015: 10). Prema tome, iako se na Poluotoku nalazi puno sadržaja, oni su većinom unificirani i ne nude ništa novo i kvalitetno.

Na pitanje smatraju li da se grad Zadar treba širiti ili je područje na kojem je dostatno za daljnji razvoj, skoro polovica ispitanika, 43% smatra da se treba širiti, dok njih 25% smatra da nema potrebe za daljnjim širenjem. Zanimljiv je podatak da ih čak 32% ne može procijeniti treba li se Zadar širiti (Slika 9).

Slika 9. Treba li se grad širiti

U istraživanju *Vitalni gradovi* (Mišetić, Miletić i Ursić, 2012) rezultati su pokazali da nešto više od polovice ispitanika smatra da se grad treba dalje širiti s tim da su ispitanici iz srednjih i velikih gradova u većem postotku smatrali da se grad treba dalje širiti. Zahvaljujući svome smještaju, Zadar ima iznimnu mogućnost nesmetanog prostornog širenja prema zaleđu koji čini prostor Ravnih kotara. Od ukupno 21 županije u Hrvatskoj, samo četiri županije imaju porast broja stanovnika , a Zadarska županija (indeks 104,92) ima najveći porast broja stanovnika (Izvješće o stanju u prostoru RH 2008.-2012.: 6). Peti je grad po veličini u RH i treći na Jadranu, što ga čini jednim od važnih urbanih središta Jadranske regije. U RH, pa čak i u EU okvirima, Zadar se svrstava u gradove srednje veličine. Time prelazi okvire malih primorskih gradova i općina od svega nekoliko tisuća stanovnika, ali još uvijek nema

karakteristike velikih urbanih središta – metropola (Razvojna agencija Zadarske županije, 2013). Neki autori (Čaldarović, 2011) ističu da je bolje rješenje decentralizacija Zadra i razvoj okolnih mjesta kako bi se Zadar rasteretio. Prema istom autoru, u Zadru bi se trebalo provoditi više urbanih obnova i razvoj na postojećem urbanom području, a zaustaviti ekstenzivan rast grada. Primjerice, Biograd kao značajni regionalni centar ima potencijal osnažiti svoj utjecaj i ekonomsku neovisnost. Postoji još niz naselja na obližnjim otocima i u zaleđu čiji bi se potencijal mogao iskoristiti.

U nastavku istraživanja studente i studentice se pitalo koji su prioriteti za podizanje kvalitete života u Zadru. U pitanju se ponudilo devetnaest odgovora od kojih su ispitanici mogli izabrati do tri odgovora. Na prvom mjestu je mogućnost zapošljavanja (113 odabira), zatim slijedi ponuda zabavnih sadržaja (63 odabira) te ponuda kulturnih sadržaja (58 odabira). Prvi vrhu su i visoko i više obrazovanje, kvaliteta zdravstvenih usluga, zelene površine te ukupni ambijent i čistoća. Na dnu ljestvice se nalazi se smanjenje zagađenja okoliša (8 odabira), trgovine i uslužne djelatnosti (6 odabira) te osnovne i srednje škole (4 odabira) i ustanove za predškolski odgoj (3 odabira). Iz ovih podataka je vidljivo da su studenti najviše zabrinuti za svoju mogućnost zapošljavanja, da žele unaprijediti razinu obrazovanja na kojoj su sada i dobiti bolje zdravstvene usluge koje su za studente s prebivalištem u drugim gradovima teže dostupne.

Tablica 13. Prioriteti za unapređenje kvalitete života

	f
Mogućnost zapošljavanja.	113
Ponuda zabavnih sadržaja (kino, kafići, klubovi...).	63
Ponuda kulturnih sadržaja.	58
Visoko i više obrazovanje.	28
Kvaliteta zdravstvenih usluga.	27
Zelene površine	26
Ukupni ambijent i čistoća.	25
Urbanističko planiranje novih naselja.	20
Ponuda sportskih i rekreacijskih sadržaja.	19
Prometnice.	17
Opća sigurnost.	17
Izgled i kvaliteta novih zgrada.	17
Parkirališna mjesta.	16
Javni prijevoz.	16
Opremanje grada komunalnom infrastrukturom.	11
Smanjenje zagađenja okoliša.	8
Trgovine i uslužne djelatnosti.	6
Osnovne i srednje škole.	4
Ustanove za predškolski odgoj.	3

U istraživanju *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka u gradskim upravama* (Mišetić, Miletić i Ursić, 2012) na vrhu ljestvice prioriteta za podizanje kvalitete života nalazi se *otvaranje radnih mjesta*. zatim slijedi opremanje grada komunalnom infrastrukturom te kvaliteta zdravstvenih usluga. Također se pri vrhu nalaze i više i visoko obrazovanje te ponuda zabavnih sadržaja. U ovom istraživanju studenti su *mogućnost zapošljavanja* također stavili na prvo mjesto (Tablica 13). O otvaranju radnih mjesta i gospodarstvu se može govoriti kao univerzalnom problemu na razini cijele države koji pogađa sve stanovnike. Zatim slijedi ponuda zabavnih sadržaja te ponuda kulturnih sadržaja. Prvi vrhu su i visoko i više obrazovanje, kvaliteta zdravstvenih usluga. Jedino se opremanje grada komunalnom infrastrukturom nalazi niže na ljestvici. Vidimo da rezultati ne odudaraju značajno iako se

radi o dvjema različitim populacijama (stručnjaci u gradskim upravama i studentska populacija).

Na dnu ljestvice postoji nešto veća razlika u ova dva istraživanja. Kod stručnjaka su na dnu izgled i kvaliteta novih zgrada, ukupni ambijent i čistoća, zelene površine te opća sigurnost. Studenti su dali veći prioritet tvrdnjama vezanima uz ukupni ambijent i čistoću te zelene površine, a na samo dno su stavili osnovne i srednje škole te ustanove za predškolski odgoj. Zanimljivo da je, iako su stručnjaci stavili visoko i više obrazovanje visoko na listu prioriteta, osnovne i srednje škole se nalaze pri dnu kao i u istraživanju sa studentima, pa se ne može jednostavno zaključiti da studenti nisu odabrali te stavke kao prioritetne jer su s njima u manjem doticaju.

Odgovori o zadovoljstvu pojedinim aspektima i kvalitetom života mogu se nadopuniti odgovorima o tome planiraju li studenti otići ili ostati u Zadru. Upitamo li ih razmišljaju li o odlasku, odnosno ostanku u Zadru nakon završetka studija dobivamo da čak 52,0% razmišlja o trajnom odlasku iz Zadra, 32,4% razmišlja o privremenom odlasku, a 14% njih ne razmišlja o odlasku.

Tablica 14. Razmišljaju li studenti o odlasku iz Zadra nakon završetka studija

	N	%
Da, trajno	93	52,0
Da, privremeno	58	32,4
Ne razmišljaju o odlasku	25	14,0

Kako bi se testirala razlika između onih koji planiraju trajno otići i onih koji ne planiraju trajno otići posljednje dvije skupine (oni koji planiraju otići privremeno i oni koji ne razmišljaju o odlasku) spojene su u jednu. Tako je napravljeno jer je tek mali broj ispitanika odgovorio da ne razmišlja o odlasku, a za privremeni odlazak postoje brojni razlozi koji nisu vezani uz zadovoljstvo životom u Zadru (stručno usavršavanje, nastavak obrazovanja, stjecanje novih iskustava i sl.) te se oni ipak žele vratiti u Zadar.

6.5. Usporedba rezultata studenata s obzirom na intenciju odlaska i veličinu mjesta u kojem su odrasli

Jedan od ciljeva ovoga istraživanja bio je odrediti hoće se ispitanici koji planiraju trajno otići iz Zadra i oni koji ne planiraju razlikovati u ocjenama pojedinih aspekata. Hipoteza (H3) je bila da će studenti koji trajno planiraju otići iz Zadra biti manje zadovoljni različitim aspketima Zadra.

Rezultati upućuju da su oni koji planiraju trajno otići iz Zadra kritičniji, odnosno lošije su ocijenili sve tvrdnje na kojima je utvrđena razlika te možemo reći da je hipoteza prihvaćena. Razlika je utvrđena t-testom za nezavisne uzorke kojim se uspoređivalo slaganje s tvrdnjama koje opisuju prilike u gradu Zadru (Slika 4), s tvrdnjama koje opisuju posljedice urbane transformacije (Slika 5 i 6) te s ocjenama kvalitete nekih aspekata (Tablica 12). Najviše statistički značajnih razlika ($p<0,05$) je dobiveno u slaganju s tvrdnjama koje opisuju prilike u gradu – u šest od deset tvrdnji, te u ocjenama kvalitete nekih aspekata – sedam od dvanaest navedenih aspekata. Noćni život, gradski prometni sustav te bolnice su općenito na ljestvici kvalitete na zadnjem mjestu te među ocjenama tih aspekata nije utvrđena razlika. Također nije utvrđena razlika u dvije tvrdnje koje opisuju ekonomsku situaciju u gradu koje su u uzorku najlošije ocijenjene (u gradu postoji poticajno okruženje za poduzetništvo – $M = 2,8$ te gospodarstvo u gradu nudi dovoljan broj radnih mjesta – $M = 2,4$).

Tablica 15. Ocjene prilika u Zadru: razlike s obzirom na intenciju odlaska iz Zadra

	Ne planiraju otići iz Zadra ili planiraju otići samo privremeno N = 83*	*Planiraju trajno otići iz Zadra* N = 93*			
	M ± s	*M ± s*	*t*	*df*	*p*
Zadar je sigurno i ugodno mjesto za život.	4,2±0,72	3,9±0,76	2,496	172	0,014
U gradu je bogata ponuda kulturnih sadržaja.	3,4±1,14	2,9±1,25	2,490	173	0,014
U gradu je lako naći odgovarajući stambeni prostor.	3,2±1,02	2,8±1,04	2,348	174	0,020
Prometnice su u skladu s potrebama grada.	3,2±1,18	2,7±1,16	2,846	174	0,005
Komunalna infrastruktura je primjerena razvojnim planovima grada.	3,1±0,98	2,7±1,04	2,169	173	0,031
Kvaliteta okoliša u gradu ne ugrožava zdravlje stanovnika.	4,0±0,76	3,7±0,91	2,314	174	0,022

*Slaganje se određivalo na skali od 1 do 5; veća ocjena znači veće slaganje

Tablica 16. Stavovi o posljedicama urbane transformacije: razlike s obzirom na intenciju odlaska iz Zadra

	Ne planiraju otići iz Zadra ili planiraju otići samo privremeno N = 83*	*Planiraju trajno otići iz Zadra* N = 93*			
	M ± s	*M ± s*	*t*	*df*	*p*
Trgovački centri preuzimaju ulogu novih središta gradskog života.	4,0±1,04	3,6±1,11	2,500	172	0,013
Novim urbanističkim i građevinskim zahvatima poboljšan je izgled grada.	3,2±0,93	2,9±0,82	2,237	173	0,027

*Slaganje se određivalo na skali od 1 do 5; veća ocjena znači veće slaganje

Tablica 17. Ocjene kvalitete pojedinih aspekata: razlike s obzirom na intenciju odlaska iz Zadra

	Ne planiraju otići iz Zadra ili planiraju otići samo privremeno N = 83*	*Planiraju trajno otići iz Zadra* N = 93*			
	M ± s	*M ± s*	*t*	*df*	*p*
Gospodarenje otpadom.	3,4±0,89	3,1±0,90	2,657	174	0,009
Zaštita mora od onečišćenja i zagađenja.	3,4±0,81	3,0±0,85	3,050	173	0,003
Ponuda kafića.	4,2±0,74	3,8±0,98	3,243	174	0,001
Trgovački centri.	3,7±0,89	3,3±1,00	2,747	174	0,007
Sportski i rekreacijski objekti.	3,5±0,84	3,2±0,97	2,142	173	0,034
Muzeji i galerije.	3,6±0,91	3,2±0,97	2,845	173	0,005
Kazalište.	3,4±0,84	3,0±1,04	2,600	173	0,010

*Ocjene su bile na skali od 1 do 5; 1 = izrazito loše, 5 = izrazito dobro

Podaci dobiveni ovim istraživanjem mogu se djelomično usporediti s rezultatima istraživanja provedenog na stanovnicima ruralnih sredina (Žutinić i dr., 2010). Navedeno istraživanje se bavilo percepcijom kvalitete življenja u ruralnim sredina. Rezultati su pokazali da osobe koje preferiraju odlazak statistički značajno više iskazuju nezadovoljstvo manjkovima i kvalitetom institucionalne i infrastrukture (ne)opremljenosti naselja, uvjetima za zapošljavanje u lokalnoj sredini i međuljudskim odnosima u lokalnoj zajednici (Žutinić i dr., 2010). Rezultati ovog istraživanja su pokazali slične rezultate. Oni koji trajno planiraju otići iz Zadra manje su zadovoljni kvalitetom socijalne i tehničke infrastrukture te kvalitetom okoliša. Na pitanjima o gospodarstvu u gradu nije se pokazala statistički značajna razlika, ali kao što je već spomenuto, razlog može biti općenito vrlo niska ocjena tvrdnji koje se odnose na gospodarstvo.

Studenti su ovom istraživanju podijeljeni u tri kategorije u odnosu na mjesto u kojem su odrasli (Tablica 3). Postavljena je hipoteza da će ispitanici iz manjih naselja bolje ocijeniti kvalitetu života u Zadru od onih koji dolaze iz većih naselja. Za testiranje statističke značajnosti između tri skupine studenata (odrasli u mjestu s više od 30.000 stanovnika, odrasli

u mjestu s više od 2.000, a manje od 30.000 stanovnika te odrasli u mjestu s manje od 2.000 stanovnika) korištena je jednosmjerna analiza varijance.

Tablica 18. Subjektivne ocjene kvalitete života u Zadru studenata odraslih u naseljima različite veličine

	*Subjektivna ocjena kvalitete života u Zadru**			
Veličina naselja u kojem su studenti proveli većinu života	*N*	*M ± s*	*F*	*p*
Više od 30.000 stanovnika	23	3,0 ± 0,98	4,570	0,012
Manje od 30.000, a više od 2.000 stanovnika	86	3,4 ± 0,91		
Manje od 2.000 stanovnika	39	3,7 ± 0,81		

** Najmanja vrijednost = 1; najveća vrijednost =5. Manji ukupni rezultat na skali upućuje na manju subjektivnu ocjenu kvalitete života*

Rezultati su pokazali kako postoji statistički značajna razlika na razini $p<0,05$ ($F = 4,570$, $p = 0,012$) između navedenih skupina studenata. Post-hoc Scheffeov test pokazao da je razlika statistički značajna između skupine studenata koji su odrasli u naseljima s više od 30.000 stanovnika i onih koji su odrasli u naseljima s manje od 2.000 stanovnika ($p = 0,012$) između aritmetičkih sredina subjektivnih ocjena kvalitete života. Oni odrasli u naselju s više od 30.000 stanovnika dali su prosječnu ocjenu od 3,0, a oni koji su odrasli u naselju s manje od 2.000 stanovnika ocjenu 3,7.

U nastavku se testirala razlika između tih triju skupina s obzirom na ocjene pojedinih aspekata kvalitete života. Rezultati pokazuju da najmanje ocjene daju ispitanici iz naselja s više od 30.000 stanovnika. Statistički značajna razlika ($p<0,05$) je utvrđena na sedam od dvanaest varijabli. Razlika između onih koji dolaze iz naselja s više od 30.000 stanovnika i onih koji dolaze iz naselja s manje od 2.000 stanovnika je utvrđena na četiri varijable (gradski prometni sustav, gospodarenje otpadom, trgovački centri te sportski i rekreacijski objekti), a između onih koji dolaze iz naselja s manje od 30.000, a više od 2.000 te onih iz većih naselja na pet varijabli.

Tablica 19. Usporedba subjektivnih ocjena kvalitete nekih elemenata infrastrukture studenata odraslih u naseljima različite veličine

	Dolaze iz naselja s više od 30.000 stanovnika N = 29*	*Dolaze iz naselja s više od 2.000, a manje od 30.000 stanovnika* N = 102*	*Dolaze iz naselja s manje od 2.000 stanovnika N = 46*		
	M ± s	*M ± s*	*M ± s*	*F*	*p*
Gradski prometni sustav (ceste, prometna povezanost, parkiranje...)	2,3±1,04		3,0±1,07	3,775	0,025
Gospodarenje otpadom	2,9±1,09		3,4±0,78	3,563	0,030
Ponuda kafića	3,6±1,24	4,1±0,84		3,760	0,025
Trgovački centri	2,8±1,24	3,6±0,76	3,5±1,03	8,865	0,000
Sportski i rekreacijski objekti	2,7±1,00	3,5±0,83	3,3±0,92	9,021	0,000
Bolnice	2,6±1,02	3,1±0,86		3,920	0,022
Kazalište	2,9±1,04	3,4±0,90		5,670	0,004

*Ocjene su bile na skali od 1 do 5; 1 = izrazito loše, 5 = izrazito dobro

*Prikazane su samo aritmetički sredine između kojih postoji statistička značajna razlika (Scheffeov test)

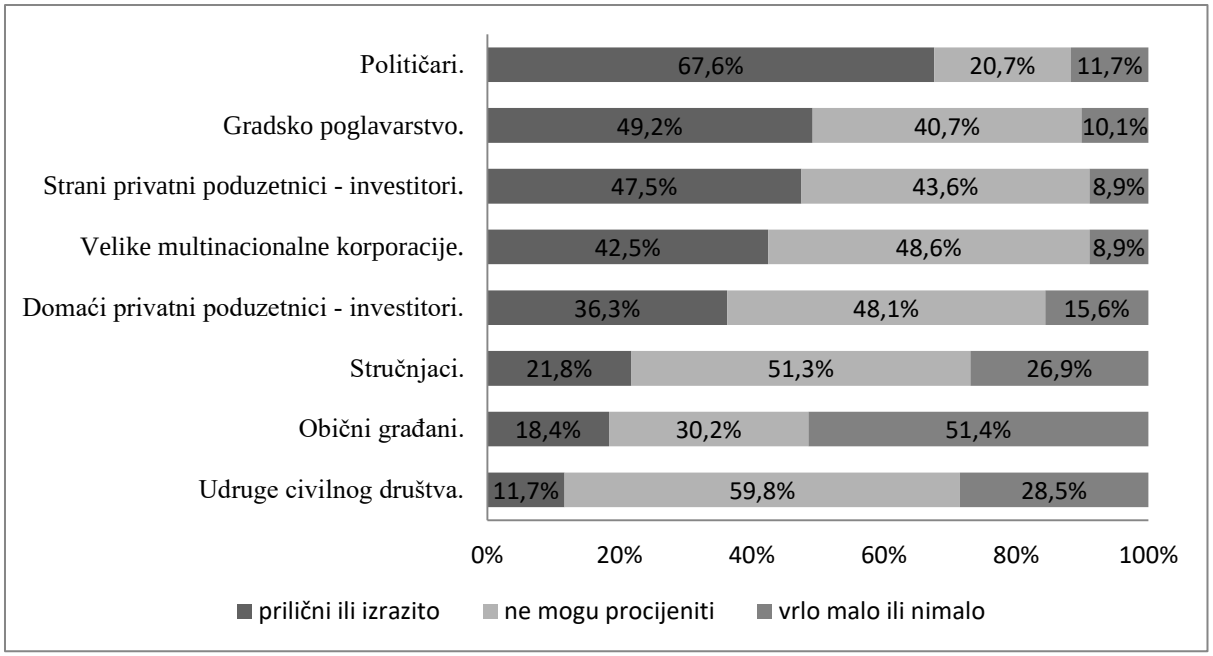
U svim zemljama Europe među mladima je sve veći trend napuštanja ruralnih područja te preseljenje u urbane sredine, odnosno velike gradova koji nude mnoštvo kulturnih, zabavnih i edukativnih sadržaja.. Primjerice istraživanje iz prosinca 2006. i siječnja 2007. (Žutinić i dr., 2010) pokazalo je da su slaba infrastrukturna opremljenost i prometna nepovezanost sela, nedostupnost javnih servisa te siromašnija ponuda kulturnih i zabavnih sadržaja i sl. čest razlog nezadovoljstva lokalnoga stanovništva i poticaj za napuštanje sela. Kao najveću prednost u odnosu na grad naglašavaju to što žive u prirodnom okolišu i da žive u sredinama koje su manje onečišćene. Veći gradovi kao što je Zadar nude bolje mogućnosti obrazovanja, osobnog razvoja i napretka, bolju mogućnost zaposlenja, veću zaradu itd. Stoga rezultati koji govore da su studenti koji su odrasli u manjim naseljima (pogotovo u onim do 2.000 stanovnika) zadovoljniji kvalitetom života i kvalitetom nekih drugih elemenata socijalne i tehničke infrastrukture, ne iznenađuju. Međutim, u Zadru i dalje postoje brojni problemi. Kada se Zadar usporedi s drugim većim gradovima, vidimo da u Zadru nedostaje

kultirnih sadržaja, a da je infrastrukturna opremljenost (prvenstveno ceste) loša (Čaldarović, 2011). To bi objasnilo zašto su ispitanici iz većih gradova slabije ocijenili kvalitetu pojedinih aspekata. S druge strane, pokazalo se da nema razlike u ocjenama zelenih i parkovnih površine te u zaštiti mora od onečišćenja – to su dvije tvrdnje koje se odnose na okoliš. Može se pretpostaviti da je to tako s obzirom da je kvaliteta okoliša u Zadru općenito zadovoljavajuća, a more je čisto samo po sebi. Na kraju, temeljem provedenih analiza možemo reći da je polazna hipoteza (H4) da će studenti iz manjih naselja biti zadovoljniji različitim aspektima grada Zadra i njihovom kvalitetom od onih koji su odrasli u većim naseljima, potvrđena.

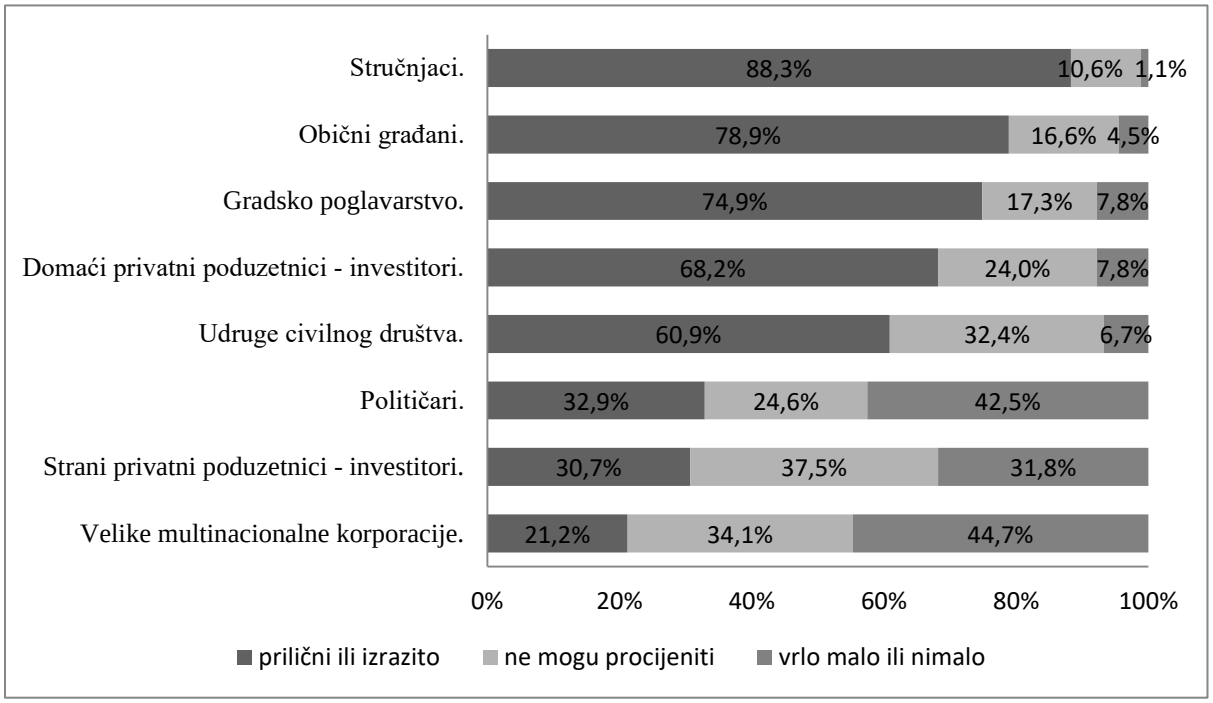
6.6. Procjena moći različitih urbanih aktera

U uvodu se već govorilo o važnosti participacije građana i građanki u odlukama o razvoju i transformaciji grada te važnosti njihovog zadovoljstva životom u gradu, međutim sve je veći utjecaj ekonomskih aktera. Stoga je postavljeno pitanje u kojem su ispitanici trebali procijeniti utjecaj različitih aktera na razvitak i transformaciju grada na skali: nimalo, vrlo malo, ne mogu procijeniti, prilično i izrazito (od 1 do 5). Političari su se istaknuli kao skupina za koju smatraju da ima najviše utjecaja, naime 67,6% ispitanika smatra da imaju priličan ili izrazit utjecaj te najmanje ispitanika smatra da ne može procijeniti njihov utjecaj (20,7%). S druge strane najmanje njih procjenjuje da udruge civilnog društva imaju nekakav utjecaj, samo njih 11,7%, a najviše ih smatra da nimalo ili malo utjecaja imaju obični građani (51,4%).

U idućem pitanju se tražilo da procijene koliki bi utjecaj tih istih aktera, po njihovom mišljenju, trebao biti (Slika 11). Vidimo da su se postotci najviše promijenili u korist stručnjaka (88,3% smatra da bi trebali imati priličan ili izrazit utjecaj) te običnih građana (78,9%). Nadalje, skoro polovica ispitanika smatra da bi političari trebali imati malo ili nimalo utjecaja. Također vidimo da su domaći privatni poduzetnici dobili veću podršku od stranih poduzetnika i velikih multinacionalnih korporacija. Daljnja usporedba pokazuje da su postotci sveukupno porasli. Natpolovičnu većinu su dobili stručnjaci, građani, gradsko poglavarstvo, domaći poduzetnici i udruge civilnog društva, dok su u procjeni moći danas samo političari dobili natpolovičnu većinu.

Slika 10. Procjena utjecaja osoba i institucija na razvitak i transformaciju Zadra *danas*

Slika 11. Procjena utjecaja osoba i institucija na razvitak i transformaciju Zadra *kakav bi trebao biti*

Rezultati su pokazali da u procjeni moći različitih urbanih aktera ne postoji razlika između onih koji planiraju otići i onih koji planiraju ostati u Zadru. Također ne postoji razlika između onih koji dolaze iz manjih i onih koji dolaze iz većih naselja. Pokazalo se da statistički značajna razlika ($p<0,05$) postoji jedino između onih koji su odrasli u Zadarskoj županiji i onih koji su odrasli izvan Zadarske županije i to kod procjene moći *građana* i *političara*. Oni

koji su odrasli u Zadarskoj županiji procijenili su da i građani i političari imaju manju moć. Hipoteza (H2) je potvrđena, odnosno postoji statistički značajna razlika u procjeni trenutne moći različitih urbanih aktera između studenata koji su odrasli u Zadarskoj županiji i onih koji su odrasli izvan Zadarske županije.

Tablica 20. Razlike u procjenama moći različitih urbanih aktera između studenata odraslih izvan Zadarske županije i u Zadarskoj županiji

	*Odrasli izvan Zadarske županije** *N = 128*	*Odrasli u Zadarskoj županiji** *N = 49*			
	M ± s	*M ± s*	*t*	*df*	*p*
Građani	2,6±0,94	2,3±1,04	2,236	175	0,027
Političari	3,9±1,04	3,4±1,36	2,428	176	0,016

*Slaganje se određivalo na skali od 1 do 5; veća ocjena znači procjenu veće moći

U istraživanju iz 2006. godine (Čaldarović, 2011[2006]) u razgovoru sa stručnjacima i javnim djelatnicima detektirani su problemi koji se tiču planiranja i donošenja odluka u Zadru. Kao osnovni problemi istaknulo se to da je odlučivanje centralizirano i netransparentno, da se odvija između samo nekoliko aktera (politički uvjetovanih), da se odluke donose bez prethodnih analiza i studija te da postoji snažan prodor kapitala, snažnih investitora i „građevinskog lobbyja“ (Čaldarović, 2011: 246). Ako pogledamo tablicu procjene moći urbanih aktera u gradu (trenutno stanje) vidimo da studenti na sličan način procjenjuju moć pojedinih aktera. Zabrinjavajući podatak je to što su najmanje procjene moći dobili građani, udruge civilnog društva i stručnjaci. Niska procjena moći građana još više dolazi do izražaja usporedbom aritmetičkih sredina odraslih izvan i u Zadarskoj županiji.

Navedeno istraživanje (Čaldarović, 2011[2006]) je pokazalo da i stručnjaci, javni djelatnici i građani rješenje problema vide u većoj uključenosti struke i građana, dugoročnijim planovima razvitka grada, boljoj komunikaciji svih uključenih u proces te većoj reguliranosti privatnog kapitala. Studenti su opet pokazali da također smatraju da se treba smanjiti utjecaj kapitala (multinacionalne kompanije, strani investitori), iako je zanimljivo da su domaćim investitorima dali nešto veću prednost. Smatraju da bi glavnu riječ trebali voditi stručnjaci što ne iznenađuje s obzirom da je populacija koja je sudjelovala u istraživanju u procesu obrazovanja te će i sami jednog dana postati stručnjaci.

7. Zaključak

U istraživanju je analizirano i interpretirano zadovoljstvo studenata i studentica Sveučilišta u nekim aspektima grada Zadra te njihova percepcija stanja i kvalitete života u Zadru. Također se utvrdila razlika između studenata s obzirom na to gdje su odrasli (s obzirom na veličinu naselja i na to jesu li odrasli u Zadarskoj županiji ili izvan nje) i imaju li namjeru trajno napustiti Zadar nakon završetka studija ili ne. Istraživanje se oslanja na koncepte iz urbane sociologije te na prethodna istraživanja o kvaliteti života u drugim gradovima i Zadru. Da bi se ispitalo zadovoljstvo i percepcija navedenim aspektima provedeno je kvantitativno istraživanje, a anketa je provedena na prigodnom uzorku od 179 studenata. Rezultati istraživanja pokazuju da studenti i studentice kao ugodna mjesta najviše percipiraju mjesta u staroj gradskoj jezgri, te postoji veća složnost oko toga koja su mjesta ugodna. Kao neugodna mjesta ističu se periferni dijelovi grada i stambeni kvartovi. Kao problematični aspekti su se izdvojili oni koji se odnose na novu gradnju u kojoj se ne vodi računa o okolišu, prirodnom i kulturnom kontekstu i infrastrukturnoj opremljenosti. Pokazalo se da su studenti najmanje zadovoljni tehničkom infrastrukturom i gospodarskim prilikama u gradu, nešto su zadovoljniji sociokulturnim ambijentom, a okoliš je dobio najbolje ocjene. Pregled ocjena procesa koji se odvijaju u staroj gradskoj jezgri upućuju na zaključak da su procesi gentrifikacije, cityzacije i turistifikacije već započeli. Nešto veću kritičnost u ocjenama prilika u Zadru su pokazali studenti koji su odrasli u Zadarskoj županiji od onih koji su odrasli izvan nje. Ocjene kvalitete pojedinih elemenata socijalne i tehničke infrastrukture u skladu su prethodnim ocjenama pojedinih aspekata i općih prilika u gradu. Gradski prometni sustav se ponovno nalazi među najlošije ocijenjenim elementima. Studenti smatraju da je za podizanje kvalitete života, koju su u prosjeku ocijenili vrlo dobrom, prioritet unaprijediti mogućnost zapošljavanja, ponudu zabavnih i kulturnih sadržaja, visoko i više obrazovanje te kvalitetu zdravstvenih usluga. Skoro polovica ispitanika smatra da se grad treba dalje širiti. Rezultati upućuju da su oni koji planiraju trajno otići iz Zadra kritičniji, odnosno lošije su ocijenili sve tvrdnje na kojima je utvrđena razlika. Usporedba studenata i studentica koji su odrasli u manjim naseljima te onih koji su odrasli u većim naseljima pokazala je da su potonji manje zadovoljni kvalitetom života i kvalitetom nekih drugih elemenata socijalne i tehničke infrastrukture. Političari su se istaknuli kao skupina za koju studenti smatraju da ima najviše utjecaja, a da građani, udruge civilnog društva i stručnjaci imaju najmanje utjecaja iako bi po njihovom mišljenju trebali imati najveći utjecaj. Oni koji su odrasli u Zadarskoj županiji

procijenili su da i građani i političari imaju manju moć, nego što su procijenili oni koji su odrasli izvan Zadarske županije.

Dobiveni rezultati u skladu su s prethodnim istraživanjima. Pokazalo se da postoji slaganje u tome koji su osnovni problemi u gradu između građana, stručnjaka, javnih djelatnika i studenata u ovom istraživanju. Ti problemi nisu samo karakteristični za Zadar već i za druge gradove u Hrvatskoj jer su brojni problemi posljedica tranzicijskih procesa i turistifikacije mediteranskih gradova. U procesima odlučivanja bi trebalo voditi više računa o javnom interesu te više uključiti građane, stručnjake i udruge civilnog društva. Pozitivno je to što je u Zadru još uvijek relativno dobro očuvana povijesno-kulturna baština. Poželjne su revitalizacijske strategije koje će više voditi računa o zadovoljstvu lokalnog stanovništva jer će takve strategije dugoročno pokazati bolje rezultate. Buduće strategije razvoja trebale bi više uključiti intelektualni potencijal čiji nosioc može biti Sveučilište u Zadru te se graditi na znanju i održivom razvoju.

Interpretacija izloženih rezultata je ipak ograničena s obzirom da se radi o studentskoj populaciji. Iako rad ne daje konačne odgovore na razvojne probleme Zadra, ovo istraživanje može poslužiti kao smjernica za planiranje daljnjeg razvoja s obzirom da studenti čine značajan dio populacije Zadra te se radi o budućim stručnjacima. Izrada ovakvih studija može uspostaviti bolji dijalog između različitih urbanih aktera i populacija lokalnih stanovnika.

8. Prilozi

Poštovani kolege i kolegice,

Molimo Vas da ispunite ovu anktetu o gradu Zadru. Ova anketa se provodi u sklopu istraživanja za završni rad. Cilj ankete je utvrditi stavove i percepciju studenata/ica o različitim aspektima grada Zadra. Sudjelovanje u anketi je dobrovoljno te možete odustati u svakom trenutku. Za ispunjavanje ankete potrebno je oko 10 minuta, a Vaši odgovori su anonimni. Molimo Vas da anketu ispunite do kraja.

Hvala Vam na susretljivosti i strpljenju.

1. **Spol**
   a) muški
   b)ženski

2. **Dob _____**

3. **Gdje ste odrasli?**

a) U Zadru
b) U drugom gradu ili općini Zadarske županije
c) Izvan Zadarske županije

4. **U kakvom ste naselju proveli većinu svog života?**
   a) Više od 500.000 stanovnika
   b) Od 100.001 do 500.000 stanovnika
   c) Od 30.001 do 100.000 stanovnika
   d) Od 10.001 do 30.000 stanovnika
   e) Od 2.000 do 10.000 stanovnika
   f) Do 2.000 stanovnika

5. **Gdje Vam je boravište?**
   a) u Zadru
   b) u nekom drugom mjestu _____ (napišite kojem)

6. **Ako Vam je prebivalište u Zadru, u kojem dijelu grada živite ?**
   _____

7. **Na kojem odjelu studirate?**

   _____

8. **Kako stanujete tijekom studija**
   a) kao podstanar s cimerima
   b) s roditeljima u njihovom stanu ili kući
   c) u vlastitom stanu ili kući
   d) u studentskom domu
   e) ostalo: _____

9. **Razmišljate li o odlasku iz Zadra nakon završetka studija?**
   a) Da, trajno
   b) Da, privremeno
   c) Ne

10. **Odgovori na sljedeća dva pitanja mogu se odnositi na gradsku četvrt, trg, ulicu, zgradu, perivoj i sl. (ne odnosi se na kafiće i sl.)**
    10.1 Navedite 3 mjesta u Zadru na kojima se osjećate vrlo ugodno te bi željeli da uvijek ostanu jednaka:

    _____
    _____
    _____

    10.2 Navedite 3 mjesta u Zadru na kojima se osjećate vrlo neugodno i za koja bi željeli da se odmah promijene:

    _____
    _____
    _____

U sljedećima zadacima zaokružite jedan od ponuđenih odgovora za svaku tvrdnju:
1) Uopće se ne slažem; 2) Uglavnom se ne slažem; 3) Ne mogu procijeniti; 4) Uglavnom se slažem; 5) U potpunosti se slažem

11. U kojoj mjeri se sla žete sa sljede ćim tvrdnjama koje opisuju prilike u gradu Zadru ?

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu procijeniti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1. U gradu postoji poticajno okruženje za poduzetništvo.	1	2	3	4	5
2. Gospodarstvo u gradu nudi dovoljan broj radnih mjesta.	1	2	3	4	5
3. Zadar je sigurno i ugodno mjesto za život.	1	2	3	4	5
4. U gradu je bogata ponuda kulturnih sadržaja.	1	2	3	4	5
5. Urbanističko-arhitektonska rješenja prilagođena su društvenim skupinama s posebnim potrebama (mladi, stari, invalidi...).	1	2	3	4	5
6. U gradu je lako naći odgovarajući stambeni prostor.	1	2	3	4	5
7. Prometnice su u skladu s potrebama grada.	1	2	3	4	5
8. Komunalna infrastuktura je primjerena razvojnim planovima grada.	1	2	3	4	5
9. Kvaliteta okoliša u gradu ne ugrožava zdravlje stanovnika.	1	2	3	4	5
10. Vodi se briga o gradskim zelenim površinama.	1	2	3	4	5

12. U sljedećim tvrdnjama su ponuđene moguće posljedice urbane transformacije. U kojoj mjeri se slažete da su te posljedice karakterističke za prostor Zadra.

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu procijeniti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1. Poštuju se posebnosti pojedinih urbanih cjelina unutar grada.	1	2	3	4	5
2. Smanjuju se gradske zelene površine.	1	2	3	4	5
3. U planiranju gradnje vodi se računa o ukupnoj slici grada.	1	2	3	4	5
4. Neki vrijedni gradski prostori su devastirani.	1	2	3	4	5
5. Pojavio se problem divlje (bespravne) gradnje.	1	2	3	4	5
6. Prisutne su inovacije u arhitekturi koje pridonose očuvanju okoliša.	1	2	3	4	5
7. Urbanističko-arhitektonska rješenja uspješno povezuju „staro“ i „novo“.	1	2	3	4	5
8. Bivši industrijski sklopovi uspješno su prilagođeni novoj namjeni.	1	2	3	4	5
9. Bivši vojni objekti uspješno su prilagođeni novoj namjeni.	1	2	3	4	5
10. Novi infrastrukturni objekti (prometni, komunalni...)su lijepo oblikovani	1	2	3	4	5
11. Preizgrađenost u nekim dijelovima grada ugrožava kvalitetu života.	1	2	3	4	5
12. Izgradnja novih objekata skladno se uklapa u postojeću arhitekturu.	1	2	3	4	5
13. Trgovački centri preuzimaju ulogu novih središta gradskog života.	1	2	3	4	5
14. Rubni dijelovi grada prepušteni su nekontroliranoj gradnji.	1	2	3	4	5
15. Nova gradska arhitektura poštuje lokalni graditeljski identitet.	1	2	3	4	5
16. Tradicionalna arhitektura daje glavni pečat vizuri grada.	1	2	3	4	5
17. Nova naselja nemaju prepoznatljiv identitet, već se grade tipski.	1	2	3	4	5
18. Novim urbanističkim i građevinskim zahvatima poboljšan je izgled grada.	1	2	3	4	5

13. U kojoj mjeri se slažete da su sljedeće tvrdnje, koje opisuju neke procese vezane uz užu gradsku jezgu, karakteristične za Zadar?

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu procijeniti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1. Stara gradska jezgra se revitalizira i obnavlja.	1	2	3	4	5
2. U staroj gradskoj jezgri zbiva se glavnina gradskih kulturnih i društvenih događaja.	1	2	3	4	5
3. Stara gradska jezgre je područje koje se snažno komercijalizira, mjesto potrošnje i zabave.	1	2	3	4	5
4. Privatni investitori sve više investiraju u staru gradsku jezgru.	1	2	3	4	5
5. Raste potražnja za nekretninama u staroj gradskoj jezgri.	1	2	3	4	5
6. Starosjedioci iz stare gradske jezgre prodaju stanove i iseljavaju se.	1	2	3	4	5

14. Ocijenite kvalitetu pojedinih aspekata grada Zadra. Odaberite jedan od ponuđenih odgovora za svaku tvrdnju: 1) Izrazito loše; 2) Prilično loše; 3) Osrednje; 4) Vrlo dobro; 5) Izrazito dobro

	Izrazito loše	Prilično loše	Osrednje	Vrlo dobro	Izrazito dobro
1. Gradski prometni sustav (ceste, prometna povezanost, parkiranje...)	1	2	3	4	5
2. Gospodarenje otpadom.	1	2	3	4	5
3. Zaštita mora od onečišćenja i zagađenja.	1	2	3	4	5
4. Ponuda kafića.	1	2	3	4	5
5. Noćni život (klubovi).	1	2	3	4	5
6. Trgovački centri.	1	2	3	4	5
7. Sportski i rekreacijski objekti.	1	2	3	4	5
8. Muzeji i galerije.	1	2	3	4	5
9. Bolnice.	1	2	3	4	5
10. Sveučilište.	1	2	3	4	5
11. Kazalište.	1	2	3	4	5
12. Zelene i parkovne površine.	1	2	3	4	5

15. Molimo vas da na skali od 1 do 5 procijenite koliko ste zadovolji kvalitetom života koju Zadar nudi svojim stanovnicima (1= vrlo nezadovoljan, 5= vrlo zadovoljan)

1	2	3	4	5

16. Ocijenite opću kvalitetu života u Zadru u usporedbi s drugim hrvatskim gradovima:

a) Među najgorima
b) Lošija od prosjeka
c) Prosječna
d) Bolja od prosjeka
e) Među najboljima
f) Ne mogu ocijeniti

17. Što bi trebalo prioritetno unaprijediti kako bi se podigla razina kvalitete života u Zadru (odabrati do tri odgovora)?
1. Mogućnost zapošljavanja.
2. Opremanje grada komunalnom infrastrukturom.
3. Kvaliteta zdravstvenih usluga.
4. Visoko i više obrazovanje.
5. Ponudu zabavnih sadržaja (kino, kafići, klubovi...).
6. Prometnice
7. Parkirališna mjesta.
8. Punuda kulturnih sadržaja.
9. Javni prijevoz.
10. Urbanističko planiranje novih naselja.
11. Smanjenje zagađenja okoliša.
12. Trgovine i uslužne djelatnosti.
13. Punudu sportskih i rekreacijskih sadržaja.
14. Osnovne i srednje škole.
15. Ustanove za predškolski odgoj.
16. Izgled i kvaliteta novih zgrada.
17. Ukupni ambijent i čistoću.
18. Zelene površine
19. Opću sigurnost

18. Treba li, po Vašem mišljenju, grad i dalje širiti ili je za razvoj dostatno postojeće područje?

a) Grad se treba dalje širiti

b) Grad ne treba širiti izvan postojećeg područja

c) Ne znam, ne mogu ocijeniti

19. Koliko, po Vašem mišljenju, na razvitak i transformaciju Zadra utječu sljedeće osobe i institucije? Za svaku instituciju ili osobu odaberite jedan od ponuđenih odgovora: 1) Nimalo 2) Vrlo malo, 3) Ne mogu procijeniti, 4) Prilično, 5) Izrazito

	Nimalo	Vrlo malo	Ne mogu procijeniti	Prilično	Izrazito
1. Gradsko poglavarstvo.	1	2	3	4	5
2. Stručnjaci.	1	2	3	4	5
3. Obični građani.	1	2	3	4	5
4. Velike multinacionalne korporacije.	1	2	3	4	5
5. Udruge civilnog društa.	1	2	3	4	5
6. Domaći privatni poduzetnici – investitori.	1	2	3	4	5
7. Strani privatni poduzetnici – investitori.	1	2	3	4	5
8. Političari.	1	2	3	4	5

20. Koliko bi, po Vašem mišljenju, na razvitak i transformaciju Zadra trebale utjecati sljedeće osobe i institucije? (1= nimalo, 5= izrazito)

	Nimalo	Vrlo malo	Ne mogu procijeniti	Prilično	Izrazito
1. Gradsko poglavarstvo.	1	2	3	4	5
2. Stručnjaci.	1	2	3	4	5
3. Obični građani.	1	2	3	4	5
4. Velike multinacionalne korporacije.	1	2	3	4	5
5. Udruge civilnog društa.	1	2	3	4	5
6. Domaći privatni poduzetnici – investitori.	1	2	3	4	5
7. Strani privatni poduzetnici – investitori.	1	2	3	4	5
8. Političari.	1	2	3	4	5

21. Molimo vas da na skali od 1 do 5 procijenite koliko ste zadovoljni izgledom sljedećih područja u gradu Zadru (1= vrlo nezadovoljan, 5= vrlo zadovoljan)

	Vrlo nezadovoljan	Prilično nezadovoljan	Ne mogu procijeniti	Prilično zadovoljan	Izrazito zadovoljan
1. Kalelarga (Široka ulica)	1	2	3	4	5
2. Riva	1	2	3	4	5
3. Forum (otvoreni prostor oko crkve Sv. Donata)	1	2	3	4	5
4. Parkovni prostori	1	2	3	4	5
5. Gradska luka na polutoku	1	2	3	4	5
6. Zgrada Sveučilišta i okolni prostor	1	2	3	4	5
7. Zgrada Arsenala	1	2	3	4	5
8. Trg pet bunara	1	2	3	4	5
9. Muraj (šetnjica na bedemima od Muzeja stakla do Arsenala)	1	2	3	4	5

9. Literatura

Auge, Marc (2001). *„Nemjesta" – uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*. Karlovac: Psefizma.

Čaldarović, Ognjen (2011). *Urbano društvo na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Dobrotić, Ivana, Hromatko, Ana, Japec, Lidija, Matković, Teo i Šućur, Zoran (2007). *Kvaliteta života u Hrvatskoj. Regionalne nejednakosti.* Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj, http://www.hr.undp.org/content/croatia/hr/home/library/poverty/regional_disparities.html (16. 09. 2016.)

Državni zavod za statistiku (s.a.). *Popis stanovništva, kućanstva i naselja 2011*, http://www.dzs.hr/ (21. 05. 2016.).

Državni zavod za statistiku (s.a.). *Popis stanovništva 2001*, http://www.dzs.hr/ (21. 05. 2016.).

Milas, Goran (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja (2013). *Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske 2008.-2012,* http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/dodatni/426445.pdf (21. 05. 2016.).

Mišetić, Anka, Miletić, Geran-Marko i Ursić, Sara (2012). *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka u gradskim upravama*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Razvojna agencija Zadarske županije ZADRA d.o.o. (2013). Strategija razvoja grada Zadra 2013. – 2020., http://www.grad-zadar.hr/ (19. 09. 2016).

Svirčić Gotovac, Anđelina (2015a). "The Quality of Living in New Housing Estates in the Settlement Network of Zagreb", u: Anđelina Svirčić Gotovac i Jelena Zlatar (ur.). *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 13-42.

Svirčić Gotovac, Anđelina (2015b). "New Housing Estates in the Settlement Network of Zagreb – Community Infrastructure", u: Anđelina Svirčić Gotovac i Jelena Zlatar (ur.). *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 45-72.

Tomić-Koludrović, Inga, Tonković, Zdravka i Zdravković, Željka (2014). *Zadarska riva kao prostor urbanosti*. Zagreb: Sveučilište u Zadru.

Tonković, Željka (2014). „Trgovački centri i promjene u gradskoj jezgri: slučaj Zadra", *Sociologija i prostor,* 53 (1): 3-20.

Zlatar, Jelena (2013). *Urbane transformacije suvremenog Zagreba*. Zagreb: Plejada.

Zlatar, Jelena (2015). „The Quality of Housing at the Subjective Level: Aesthetic and Ecological Aspects of the neighbourhood and Citizen Participation", u: Anđelina Svirčić

Gotovac i Jelena Zlatar (ur.). *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 75-114.

Žutinić, Đurđica, Kovačić, Damir, Grgić, Ivo i Markovina, Jerko (2010). „Percepcija kvalitete življenja i namjere o odlasku iz ruralnih sredina“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 19 (1-2): 105–106.

http://www.mgipu.hr/default.aspx?id=26402 (14.06.2016.)

http://www.os-smiljevac.hr/ (20. 06. 2016.)

http://www.unizd.hr/Onama/tabid/55/Default.aspx (12. 06. 2016.)